

Voorstudie financiële aspecten van sport

Remco Hoekman

Jerzy Straatmeijer

Koen Breedveld

Vorstudie financiële aspecten van sport

mede mogelijk gemaakt door het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport

**Remco Hoekman
Jerzy Straatmeijer
Koen Breedveld**

Mulier Instituut
sociaal-wetenschappelijk sportonderzoek

*Postbus 85445 | 3508 AK Utrecht
Herculesplein 269 | 3584 AA Utrecht
+31 (0)30 721 02 20 | www.mulierinstituut.nl
info@mulierinstituut.nl | [@mulierinstituut](https://www.instagram.com/mulierinstituut)*

Inhoudsopgave

1.	Inleiding	7
1.1	Aanleiding	7
1.2	Relevantie	9
1.3	Onderzoeksdoelstelling en onderzoeksvragen	11
1.4	Leeswijzer	11
2.	Sportbestedingen	13
2.1	Geldstromen in de sport	13
2.2	Overheidsbestedingen sport	14
2.3	Sportbestedingen burgers	18
2.4	Bedrijfsuitgaven aan sport	21
2.5	Conclusie	24
3.	Sportaanbod	27
3.1	Kosten van het sportaanbod	27
3.2	Wijze van prijsbepaling sport	30
3.3	Financiële positie sportaanbieders	32
3.4	Conclusie	36
4.	Betaalbaarheid van sport	37
4.1	Betaalbaarheid sport	37
4.2	Willingness to pay en prijselasticiteit	41
4.3	Conclusie	46
5.	Conclusies en aanbevelingen	47
5.1	Belangrijkste kennisvragen	47
5.2	Kennislacunes	47
5.3	Onderzoeksprogrammering	49
5.4	Stakeholders	54
5.5	Kostenplaatje	55
	Literatuur	57
	Bijlage 1: Klankbordgroep	61

1. Inleiding

1.1 Aanleiding

In 2013 stelde het Mulier Instituut in een ‘recessiepeiling’ vast dat ook de sportsector te maken heeft met bezuinigingen en het financieel gezien moeilijker krijgt (Hoekman & Straatmeijer 2013). Uit het onderzoek bleek onder andere dat 93 procent van de gemeenten óf al heeft bezuinigd op sport óf voornemens is dat in de huidige collegeperiode (2014-2018) te doen. Deze bezuinigingen spitsen zich met name toe op het accommodatiebeleid (verhogen tarieven, besparen op onderhoud, renovatie of nieuwbouw) en het subsidiebeleid. Aangezien gemeenten, naast de sporter zelf, de belangrijkste financiers van de Nederlandse sportsector zijn, gaan deze bezuinigingen niet onopgemerkt voorbij. Sportverenigingen zien hun kosten (huur accommodaties) stijgen en hun inkomsten (subsidies, maar ook sponsorinkomsten) dalen. Met als gevolg dat ook bij verenigingen de zorgen toenemen over het sluitend krijgen van de jaarlijkse begroting (Bakker & Van Kalmthout 2013). Contributieverhogingen, en daarmee het duurder worden van de sport, lijken onvermijdelijk. Van de gemeenten zelf geeft 90 procent aan te verwachten dat sport voor inwoners de komende jaren duurder gaat worden (Hoekman & Straatmeijer 2013).

De verwachting is dat de uitwerking van de gemeentelijke bezuinigingen op sport zich de aankomende jaren steeds meer zullen laten voelen. Naast de gevolgen van de recessie is er nog een zestal andere ontwikkelingen van invloed op de economie van de (breedte)sport, die mogelijk ook consequenties hebben voor de sporter zelf. Deze ontwikkelingen zijn: (1) de wet Markt en Overheid, (2) een mogelijke aanpassing van het Sportbesluit, (3) vervanging van bestaande sportaccommodaties, (4) decentralisaties binnen het sociale domein, (5) vergrijzing en daling van de bevolkingsomvang en (6) de liberalisering van de kansspelen.

ad 1) De wet Markt en Overheid staat voor dat de gemeente kostendekkende tarieven gaat hanteren voor sportaccommodaties (Autoriteit Consument en Markt 2013). Dit is in de meeste gevallen nu niet aan de orde. Gemeenten berekenen veelal minder dan de helft van de werkelijke kosten van een sportaccommodatie door aan de sportvereniging die er gebruik van maakt. Deze wet vraagt gemeenten om het huidige tarievenstelsel kritisch onder de loep te nemen en in principe over te gaan tot het doorberekenen van de volledige kostprijs. Hoe gemeenten inspelen op deze wet, is nog niet duidelijk (zie o.a. website Vereniging Sport en Gemeenten (VSG)¹), maar het is waarschijnlijk dat dit gevolgen heeft voor de tariefstelling van sportaccommodaties.

ad 2) Het kabinet is voornemens om wijzigingen door te voeren op het in 2011 geformuleerde Sportbesluit, waarin regelgeving omtrent de omzetbelasting voor het faciliteren van sportbeoefening staat beschreven.² Het ter beschikking stellen van sportaccommodaties door gemeenten om gelegenheid te bieden tot sportbeoefening valt nu nog onder het lage btw-tarief (6%). In het Belastingplan 2015 wordt dit gebruik mogelijk vrijgesteld van btw gelet op een arrest van het Hof van Justitie van de

¹ <http://www.sportengemeenten.nl/index.php/nieuws/61-visie-beleid/visie-beleidsplein/dossier-wet-markt-en-overheid/381-wet-markt-en-overheid2>

² <http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/besluiten/2011/11/02/omzetbelasting-toelichting-tabel-i.html>

Europese Unie (EU).³ Een verkennende studie van de VSG en van Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) laat zien dat een dergelijk besluit een nadelig effect van ongeveer 200 miljoen euro voor gemeenten kan opleveren. Deze studie leidde tot Kamervragen van de VVD, die opheldering wilde hebben over het onderhavige besluit van de minister van Volksgezondheid Welzijn en Sport (VWS) en de staatssecretaris van Financiën.⁴ In een reactie gaf de staatssecretaris van Financiën te kennen dat de maatregel niet per 1 januari 2015 in werking zal treden, maar dat de komende periode wordt benut om een weloverwogen keuze te maken uit eventueel te nemen maatregelen (Ministerie van Financiën 2014).

ad 3) Het vervangen van bestaande sportaccommodaties is in tijden van recessie een minder vanzelfsprekende aangelegenheid. Bij gemeenten is het uitstellen van renovatie en/of nieuwbouw van sportvoorzieningen een veelgenoemde bezuinigingspost. Daarnaast is het aantal geprivatiseerde sportaccommodaties in Nederland in de afgelopen decennia flink toegenomen (Bakker & Hoekman 2013). Hiermee is de verantwoordelijkheid voor de vervanging van de sportaccommodaties (deels) bij sportverenigingen komen te liggen. De Stichting Waarborgfonds Sport (2013) signaleert dat verenigingen steeds meer moeite hebben voldoende geld voor vervanging van hun (geprivatiseerde) accommodatie te reserveren. De financiële positie van verenigingen komt er namelijk door onder druk te staan. Het is aannemelijk dat het oprekken van de levensduur van sportaccommodaties en sportvelden gevolgen heeft voor de kwaliteit, en daarmee ook voor de aantrekkelijkheid, van deze sportaccommodaties.

ad 4) Decentralisaties binnen het sociale domein leiden er mogelijk toe dat sportaanbieders meer sociale werkzaamheden voor hun rekening moeten nemen. Hiermee nemen de verantwoordelijkheden van de verenigingen toe en maken zij mogelijk kans op aanvullende subsidies of andere vormen van financiering.⁵

ad 5) In steeds meer delen van Nederland is sprake van een veranderende bevolkingssamenstelling en een daling van de bevolkingsomvang. Deze vergrijzing en deze daling van de bevolkingsomvang hebben tot gevolg dat het draagvlak voor de exploitatie van sportvoorzieningen afneemt. Zeker in krimp- en anticiperregio's, waar deze ontwikkelingen zich het sterkst voordoen, laat zich dat al voelen en wordt gezocht naar mogelijkheden om de accommodatiekosten terug te brengen en het aanbod beter aan te laten sluiten bij de veranderende bevolking.

³ Het betreft het Bridport and West Dorset Golf Club-arrest waarin het Hof van Justitie oordeelt dat de btw-vrijstelling voor sportbeoefening niet alleen geldt voor diensten van sportorganisaties aan leden, maar ook voor diensten aan niet-leden. Zie <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/?uri=CELEX:62012CJ0495>

⁴ https://fiscaalportaalgemeenten.pwc.nl/media/cms_page_media/2057/kv-tk-2014Z13077.pdf.

⁵ <http://www.vng.nl/onderwerpenindex/decentralisaties-sociaal-domein>.

ad 6) De Wet op de Kansspelen uit 1964 bepaalt dat de overheid vergunningen verstrekt voor het houden van sportprijsvragen en een 'Lotto'. Verder regelt de wet de bestemming van de opbrengsten uit kansspelen. Op basis daarvan keert de Stichting De Nationale Sporttotalisator jaarlijks miljoenen euro's uit aan NOC*NSF, waarvan een deel weer ten goede komt aan de sportbonden.⁶ In juli 2014 liet staatssecretaris Teeven de Tweede Kamer weten een herijking van het loterijstelsel te willen invoeren. Belangrijkste punt in de aanpassing van het kansspelbeleid is het onder strikte voorwaarden toestaan van *online* casinospelen en sportwedenschappen. Dit zou kunnen leiden tot een teruggang in de afdrachten aan de Nederlandse sport, omdat het *online* aanbod voor een belangrijk deel commercieel en/of buitenlands van aard is.

1.2 Relevantie

Wat de consequenties van deze ontwikkelingen zullen zijn voor de sport in het algemeen, en voor de mogelijkheden van individuen en groepen in de samenleving om te gaan of te blijven sporten in het bijzonder, is vooralsnog onduidelijk. Tot dusver lijken de gevolgen van de recessie voor de sportsector beperkt (Hoekman & Straatmeijer 2013; Van Kalmthout e.a. 2010). De financiële situatie van de sportverenigingen liet de afgelopen jaren nog weinig verandering zien, de sportdeelname bleef schommelen rond de 65 procent. Het beschikbare onderzoek laat echter ook zien dat de veerkracht en de vindingrijkheid van de sportverenigingen hun grenzen lijken te bereiken, dat de financiële zorgen bij sportverenigingen toenemen, met contributieverhogingen tot gevolg. In de fitness is al zichtbaar dat de recessie daar leidt tot sluiting van vestigingen (Hover e.a. 2012) en zwembaden klagen over teruglopende aantallen bezoekers (Van der Werff e.a. 2013). Tot nu toe plaatsen burgers sport onderaan op eventuele bezuinigingslijstjes, maar als de ontwikkelingen van de laatste jaren zich doorzetten, komen meer huishoudens op een punt dat ook zij keuzes zullen moeten maken tussen sport en andere kostenposten (Hoekman & Straatmeijer 2013). Hoe snel dat punt zal worden bereikt, hoeveel Nederlanders dit dan betreft en wat dit gaat betekenen voor hun mogelijkheden om te blijven sporten, is nog grotendeels onbekend. Daartoe ontbreekt het aan stelselmatig onderzoek dat de financiële aspecten van sport monitort en aan onderzoek dat eensluidend antwoord geeft op de vraag wat de precieze invloed is van inkomen en prijsstelling op de keuze van burgers om te gaan of te blijven sporten.

Weliswaar is er in de afgelopen jaren veel onderzoek gedaan naar achtergronden van sportdeelname, maar het belang van financiële aspecten is daarin onderbelicht gebleven. Plannen om onderzoeksprogramma's naar sport en economie te starten, en zodoende de voornaamste onderzoeksvragen op dit terrein te kunnen identificeren en te beantwoorden, zijn er al enige jaren (bijv. Van den Broek e.a. 2007; Breedveld e.a. 2010; Van Veldhoven & Van Vucht Tijssen 2011). Toch blijven de financiële aspecten van sport onderbelicht. Tiessen-Raaphorst en De Haan (2012) besteden in hun analyse van de data infrastructuur sport aandacht aan de economische situatie van de sportsector en concluderen dat er onvoldoende sprake is van adequate gegevensverzameling op dit onderwerp. In het lopende onderzoeksprogramma Sport van NWO/ZonMW/STW⁷ gaat de aandacht uit naar topsport,

⁶ In 2013 ontving de sportkoepel 43,8 miljoen van de Lotto, tegen 59,1 miljoen euro het jaar ervoor.

⁷ Zie <http://sportonderzoek.com/>.

naar sport en gezondheid, en sportparticipatie. Economische en ruimtelijke aspecten komen daarbij terzijde aan de orde.

Ondanks het feit dat meerdere partijen onderzoek hebben verricht naar de sporteconomie, en daarmee voortbouwen op de aanwezige kennis, ontbreekt het tot op heden aan een overkoepelende onderzoeksagenda voor economisch sportonderzoek. Een aanzet daartoe is gegeven door een consortium van hoge scholen en de Werkgroep Evaluatie Sportevenementen (WESP),⁸ toen deze partijen de mogelijkheden verkenden om zich te verbinden aan het Sectorplan Sportonderzoek en -onderwijs 2011-2016. Het consortium doet momenteel onderzoek naar het draagvlak om in dit kader een onderzoeks- en onderwijsprogramma te ontwikkelen met aandacht voor sport en economie (Fontys Economische Hogeschool Tilburg 2012).

Toch zijn er in het verleden wel rapporten verschenen over sporteconomie. In 2008 bracht de Rotterdamse Policy Research Corporation in opdracht van het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) de economische betekenis van sport in Nederland in kaart (PRC 2008). In navolging van dat onderzoek stelt het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), opnieuw in opdracht van het ministerie van VWS, sinds enkele jaren een overkoepelende satellietrekening sport samen, met daarin macro-economische cijfers van de sportsector ten opzichte van de algehele Nederlandse economie (CBS 2012; CBS 2013). De satellietrekening sport biedt zicht op de sportproductie en sportbestedingen, werkgelegenheid in de sport, en import en export van sportproducten, en trekt tot slot een vergelijking met de sportsector van andere Europese landen.⁹ Eerder al, in 1988 en in 1996, maakte het Amsterdamse SEO Economisch Onderzoek de belangrijkste geldstromen en bestedingen in de sport inzichtelijk (Van Puffelen e.a. 1988; Oldenboom e.a. 1996).

Vanwege het macro-economische karakter van zowel het onderzoek van Policy Research Corporation als de satellietrekeningen van het CBS zoomen deze recentere onderzoeken echter weinig in op de situatie van de sportsector op lokaal niveau. Aandachtsgebieden, zoals de financiële positie van sportaanbieders, de prijs van het sportaanbod, gemeentelijke sportbudgetten per inwoner, huurprijs sportaccommodaties en de beschikbare sportbudgetten van burgers, worden nauwelijks of niet in kaart gebracht. En dat terwijl inzicht in dergelijke financiële gegevens, gelet op de huidige situatie, van evident belang is. Alle genoemde onderzoeken beschrijven bovendien de diverse geldstromen in de sport en doen pogingen om de economische betekenis van sport te becijferen, maar focussen niet op de vraag hoe minder inkomen of hogere prijzen van invloed zijn op de sportparticipatie van mensen. Tot slot zijn er vragen over de kwaliteit en de duurzaamheid van de diverse onderliggende dataverzamelingen en worden de uitkomsten van de diverse onderzoeken niet of nauwelijks tegen elkaar worden afgezet of in samenhang gezien.

Het grootste deel van het onderzoek naar de achtergronden van sportdeelname focust vooral op psychologische of sociale determinanten. Weliswaar wordt daarbij soms ook gekeken naar het beschikbare inkomen, maar er is weinig oog voor de daadwerkelijke invloed van financiële aspecten. Het onderzoek is bovendien vooral gebaseerd op zogeheten 'cross-sectioneel onderzoek'. De opzet van dit type onderzoek laat wel verbanden zien, maar gaat niet in op dieperliggende achtergronden en biedt

⁸ De WESP is een consortium van kennisinstellingen dat onderzoek doet naar de economische impact van sportevenementen. Zie: <http://www.eventenementenevaluatie.nl/>.

⁹ Inmiddels zijn er twee satellietrekeningen verschenen waarin de economie van de sport over de jaren 2006, 2008 en 2010 wordt beschreven.

weinig mogelijkheden om oorzaken en gevolgen uiteen te rafelen (zie Breedveld 2014 voor een overzicht).

1.3 Onderzoeksdoelstelling en onderzoeksvragen

In het licht van de eerder genoemde ontwikkelingen neemt de behoefte aan kennis over de financiële aspecten toe. Als eerste stap om te voorzien in deze behoefte heeft het ministerie van VWS het Mulier Instituut gevraagd om een voorstudie uit te voeren. De voorliggende voorstudie heeft tot doel om inzicht te geven in het huidige kennisniveau om vervolgens, in afstemming met beleidspartners en onderzoekers, de kennislacunes te identificeren en de belangrijkste beleids- en onderzoeksvragen over de financiële aspecten van sport te benoemen en uit te werken.

De volgende onderzoeksvragen staan centraal in deze voorstudie:

- Wat zijn (beleidsmatig en wetenschappelijk) de belangrijkste vragen over de betaalbaarheid van de sport?
- Welke kennislacunes kunnen gesignaleerd worden in relatie tot de financiële aspecten van sport?
- Welke onderzoeksmethodieken zijn nodig om de betaalbaarheid van sport te kunnen bepalen en monitoren?
- Welke monitoringactiviteiten zijn nodig om de belangrijkste financiële aspecten van de sport gedurende meerdere jaren te volgen?
- Welke rol is weggelegd voor diverse stakeholders en instituten in het onderzoek naar de betaalbaarheid van sport?
- Wat is de benodigde financiële inzet om de onderzoeksvragen te beantwoorden?

Voor deze voorstudie is gebruikgemaakt van literatuuronderzoek, documentanalyses en interviews met experts op het gebied van empirisch financieel onderzoek.¹⁰ Het onderzoek richt zich primair op financiële aspecten en de betaalbaarheid van sport. Andere sporteconomische vraagstukken vormen geen onderdeel van deze studie.¹¹

1.4 Leeswijzer

In de hoofdstukken 2 t/m 4 beschrijven we het huidige kennisniveau omtrent de financiële aspecten van de sport. Hoofdstuk 2 zoomt in op de aanwezige kennis van sportbestedingen door de overheid, gemeenten, burgers en bedrijfsuitgaven aan sport. Hoofdstuk 3 beschrijft het kennisniveau van het breedtesportaanbod. Aandacht wordt besteed aan de kostensamenstelling van sport en de financiële positie van sportaanbieders. Hoofdstuk 4 behandelt het thema 'betaalbaarheid van sport' en gaat in op

¹⁰ Zie bijlage 1 voor een lijst van de geraadpleegde experts. Concept-teksten zijn bij twee gelegenheden, op 24 juni en op 25 augustus 2014, besproken tijdens plenaire bijeenkomsten met alle experts.

¹¹ Zie Van den Broek 2007 voor een overzicht. Denk daarbij bijvoorbeeld aan studies naar de economische betekenis van sportevenementen of van gezondheidsbevordering door sport en bewegen, de financiële omvang van bijvoorbeeld de sportgokmarkt, of de macro-economische betekenis van sport (waaronder werkgelegenheid).

onderzoeksmethodieken om deze betaalbaarheid in kaart te brengen. In hoofdstuk 5 komen we tot een samenvattend overzicht van de diverse kennislacunes en schetsen we de contouren van het benodigde onderzoek naar de 'financiële aspecten van sport', met daarbij aandacht voor de rolverdeling en de financiële consequenties van het voorgestelde onderzoek).

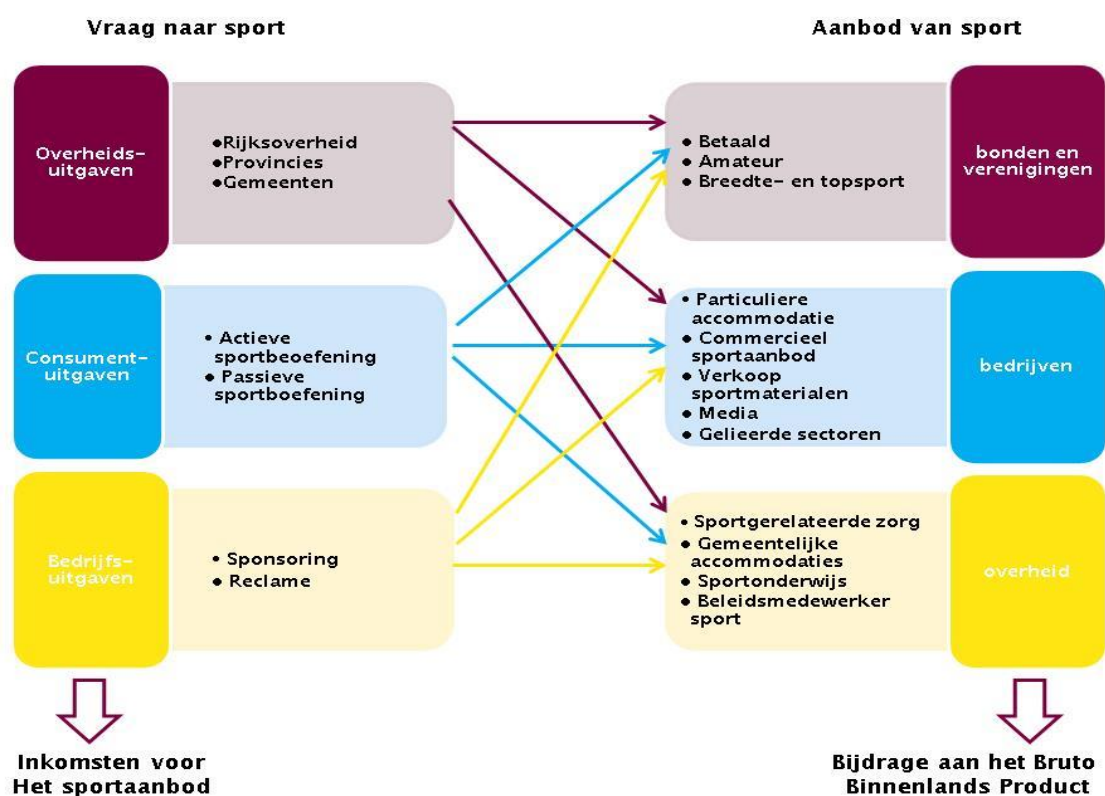
2. Sportbestedingen

In de inleiding constateerden we dat de beoefening van breedtesport hoogstwaarschijnlijk duurder zal worden voor iedereen. Dat is ingegeven door de verwachte bezuinigingen bij gemeenten en door de financiële positie van de sportaanbieders. Of dit consequenties zal hebben voor de bestedingen van de overheid aan sport en voor de sportdeelname van mensen, is de vraag. Dit hoofdstuk beschrijft het huidige kennisniveau van de bestedingen aan sport door de rijksoverheid, provincies, gemeenten en burgers. Als laatste bespreken we ook bedrijven en andere instellingen die financieel bijdragen aan de sport. Voordat de bovengenoemde onderwerpen uitgebreid aan bod komen, presenteren we echter eerst schematisch de belangrijke financiële stromen binnen de sport en lichten we deze bondig toe.

2.1 Geldstromen in de sport

In de Nederlandse sportsector gaan grote bedragen om. Volgens het CBS bedroegen de totale uitgaven aan sportgerelateerde producten en diensten in 2010 bijna 13 miljard euro (CBS 2013). Policy Research Coporation (2008) bracht de belangrijkste geldstromen van de sport in kaart. Drie financiële 'hoofdstromen' kunnen we onderscheiden: 1) overheidsuitgaven, 2) consumentenuitgaven (uitgaven door burgers) en 3) bedrijfsuitgaven (in de vorm van sportsponsoring en sportreclame). Deze uitgaven komen hoofdzakelijk ten goede aan sportbonden en sportverenigingen, commerciële bedrijven in de sport en verder aan de overheid (zie figuur 2.1).

Figuur 2.1 Financiële stromen in de sportsector, van vraag naar aanbod

Bron: Policy Research Corporation (2008), bewerking Mulier Instituut

Overheidsuitgaven aan sport kunnen worden onderverdeeld in rijksuitgaven, provinciale uitgaven en gemeentelijke uitgaven. De rijksoverheid is verantwoordelijk voor het nationale sportbeleid. Provincies zijn voornamelijk via provinciale sportraden en -servicebureaus betrokken bij de sportsector. Zij denken infrastructurele plannen uit, onder meer voor recreatieve voorzieningen. Gemeenten nemen de verantwoordelijkheid voor de lokale sportbeoefening. In paragraaf 2.2 wijden we verder uit over de overheidsuitgaven aan sport.

Consumenten/burgers hebben het grootste aandeel in de totale uitgaven aan sport. Consumenten geven geld uit aan het *actief* beoefenen van sport in de vorm van sportlidmaatschappen, losse entreekaartjes voor bijvoorbeeld het zwembad of de schaatsbaan. Verder doen ze ook uitgaven aan sportkleding en sportartikelen om de sport te kunnen bedrijven. Daarnaast geven zij geld uit aan het *passief* genieten van sport, bijvoorbeeld met de aanschaf van een ticket voor een sportevenement of het bekijken van sport thuis of in een café. In paragraaf 2.3 gaan we in op de sportbestedingen door burgers.

Bedrijven geven in verhouding tot de overheid en burgers het minste geld uit aan sport. Het grootste deel van de sportuitgaven door bedrijven gaat naar sponsoring, reclame en giften. Op het gebied van sportsponsoring spelen ook de organisatoren van kansspelen (o.a. De Nederlandse Lotto) een rol. Bedrijven investeren verder in bedrijfssport. In paragraaf 2.4 gaan we in op bedrijfsuitgaven aan sport.

In Nederland was de gehele sportsector met een toegevoegde waarde van 5,4 miljard euro,¹² goed voor 1 procent van het bruto binnenlands product (bbp) in 2010. In Europees perspectief is de bijdrage van sport aan de landelijke economie het grootst in West-Europese landen en het laagst in lage-inkomenslanden in Oost-Europa. Policy Research Corporation (2008) schatte de Nederlandse overheidsuitgaven aan sport in op 76 euro per hoofd van de bevolking in 2005. De investeringen van Nederlandse gemeenten in sportaccommodaties dragen bij aan de relatief grote overheidsinvesteringen in sport.

Ondanks de aanwezige kennis over de geldstromen binnen de sport, zoals deze in dit hoofdstuk voornamelijk worden beschreven vanuit een macro-perspectief, is er geen recent integraal overzicht voor handen waarin sportuitgaven door de overheid, consumenten en bedrijven in detail staan beschreven. Een dergelijk micro-perspectief is wenselijk om te hebben, om de uitgaven van specifieke gemeenten aan sport te kunnen bezien, uitgesplitst naar investeringsbestemming (type accommodatie, sportbeleid, minimafondsen etc.), of in het geval van de sportuitgaven door burgers, uitgesplitst in verschillende uitgavenposten en naar socio-demografische achtergrond van de sporter.

In de volgende paragrafen gaan we uitgebreid in op de aanwezige kennis van de sportuitgaven door de benoemde partijen.

2.2 Overheidsbestedingen sport

De overheid doet jaarlijks forse investeringen in de sportsector. Op jaarbasis besteden het Rijk en de lokale overheden tezamen zo'n 1,6 miljard euro aan sportaccommodaties, sportclubs en -raden en

¹² De toegevoegde waarde is het verschil tussen de productie (basisprijzen) en het intermediair verbruik (exclusief aftrekbare btw), zie: <http://www.cbs.nl/nl-NL/menu/methoden/begrippen/default.htm?ConceptID=3117>

overige sportuitgaven (zie tabel 2.1).¹³ Gemeenten hebben het grootste aandeel in deze uitgaven (ruim 90 %), gevolgd door de rijksoverheid en de provincies. Naast de genoemde uitgavenposten investeert de overheid ook in het sportonderwijs (niet in tabel). In 2010 bedroegen de overheidsinvesteringen in het sportonderwijs zo'n 2 miljard euro, waardoor de totale overheidsuitgaven aan sport in dat jaar op bijna 3,5 miljard euro uitkwamen (CBS 2013).

Tabel 2.1 Bruto overheidsuitgaven aan sport, naar overheidslaag, 2009–2012, in miljoenen euro's

	2009	2010	2011	2012
Overheid totaal	1.616	1.627	1.592	1.588
Rijksoverheid (VWS)*	113	113	100	80
Sportaccommodaties	-	-	-	-
Sportclubs en -raden	69	65	60	66
Overige	45	48	40	14
Provincies	14	15	28	15
Sportaccommodaties	1	1	2	-
Sportclubs en -raden	9	9	11	7
Overige	5	5	16	8
Gemeenten	1.488	1.500	1.465	1.494
Sportaccommodaties	1.259	1.258	1.243	1.266
Sportclubs en -raden	140	149	131	134
Overige	89	91	89	92

*VWS boekt voor de sportprogramma's budgetten over naar andere ministeries en beleidsposten, opdat zij deze op hun beurt ten goede kunnen laten komen aan de sport. Te denken valt daarbij aan uitkeringen aan gemeenten via het Gemeentefonds. De uitgaven van VWS aan sport tellen daardoor in enkele gevallen niet op tot het in de begroting van VWS vermelde bedrag. Zo investeerde VWS in 2013 ruim 130 miljoen euro in de sport, maar tellen de uitgaven vanwege de bovengenoemde versleutelingen in de tabel slechts op tot 80 miljoen euro.

Bron: CBS StatLine

Rijksoverheid

De rijksoverheid investeert in de ontwikkeling en implementatie van landelijke sportprogramma's met uiteenlopende doelstellingen (o.a. bevordering sportparticipatie, veilig sportklimaat en de Nederlandse topsport). Het ministerie van VWS draagt de hoofdverantwoordelijkheid voor het sportbeleid, verschillende andere ministeries zijn daarbij betrokken. VWS stelt voor sport jaarlijks zo'n 130 miljoen euro beschikbaar op zijn begroting (VWS 2013). Daarnaast investeert het ministerie van Onderwijs

¹³ Dat zijn bruto uitgaven, ofwel de uitgaven zonder dat daarop overheidsinkomsten voor sport in mindering zijn gebracht.

Cultuur en Wetenschap (OCW) jaarlijks miljarden in het onderwijs, waarvan een deel ten goede komt aan het sportonderwijs (lichamelijke opvoeding, sportstudies). Overigens vloeit een deel van de rijksoverheidsuitgaven aan sport door naar lokale overheden, die deze inkomsten op hun beurt weer investeren in de sportsector.

Provincies

Provincies zijn betrokken bij de sportsector via sportraden en sportservicebureaus. Iedere provincie telt ten minste één sportraad. Vanuit deze raden zijn sportservicebureaus ontstaan. De raden en servicebureaus adviseren en ondersteunen lokale overheden en sport- en beweegaanbieders bij de ontwikkeling en uitvoering van sportstimuleringsactiviteiten en bij hun bedrijfsvoering. Tevens kunnen zij ondersteuning bieden bij de ontwikkeling van lokaal sportbeleid en hebben zij een uitvoerende taak bij het organiseren van sportevenementen en -congressen. Daarnaast bepalen provincies met structuurplannen waar wegen, recreatieve voorzieningen en andere infrastructurele voorzieningen aangelegd dienen te worden. Daarbij is in een enkel geval ook aandacht voor (top)sportvoorzieningen. In het regeerakkoord is overigens opgenomen dat ten hoogste twee overheidslagen zich bezighouden met het beleidsterrein sport. Dit houdt in dat de provincies zich alleen indirect met sport bezighouden vanuit de thema's 'ruimte' en 'economie'. Provinciale sportuitgaven zijn dan ook niet van de orde van grootte van de rijksoverheid en de gemeenten, en bedragen jaarlijks enkele tientallen miljoenen euro's (zie tabel 2.1).

Gemeenten

Gemeenten dragen de hoofdverantwoordelijkheid voor de lokale sportbeoefening en hebben met een volledig autonoom sportbeleid het grootste aandeel in de financiering van de sportsector (buiten de uitgaven aan het sportonderwijs om). Gemeentelijke uitgaven aan sport bedragen jaarlijks bijna 1,5 miljard euro. Het grootste deel van deze uitgaven (90%) gaat naar sportaccommodaties (nieuwbouw, onderhoud en renovatie). De door gemeenten ontvangen rijkssubsidies komen grotendeels ten goede aan de lokale sportstimulering.

Aangezien gemeenten, naast de sporters zelf, de grootste sportfinanciers zijn van de sportsector, is het van evident belang om de ontwikkelingen in de gemeentelijke bestedingen te volgen. Dit wordt nu gedaan door het CBS met de Statistiek Overheidsuitgaven¹⁴ en door het Mulier Instituut en VSG met behulp van recessiepeilingen bij gemeenten.¹⁵

¹⁴ Het CBS doet jaarlijks onderzoek naar de overheidsuitgaven. Het maakt daarbij gebruik van gegevens afkomstig van jaarrekeningen van het Rijk, de provincies en gemeenten met meer dan 50 duizend inwoners. Van kleinere gemeenten worden steekproefsgewijs gegevens verzameld. De cijfers worden ruim achttien maanden na afloop van het verslagjaar gepubliceerd in de Statistiek Overheidsuitgaven. Deze statistiek reikt terug tot het jaar 1999.

¹⁵ Voor recessiepeilingen maakt het Mulier Instituut gebruik van het VSG gemeentepanel. Met dit panel, bestaande uit enkele honderden gemeenten, worden opinies van gemeenten gepeild. Vier keer per jaar wordt een aantal gemeentelijke leden een dilemma of stelling over een actueel onderwerp voorgelegd. In het kader van het recessieonderzoek is per gemeente is één beleidsambtenaar sport en recreatie verzocht vragen te beantwoorden over gemeentelijke bezuinigingen op sport.

Kanttekeningen onderzoeksmethodiek

De Statistiek Overheidsuitgaven aan Cultuur en Sport van het CBS, zoals deze in tabel 2.1 compact is weergegeven, is in principe geschikt om de ontwikkelingen in de overheidsuitgaven in beeld te brengen. Het is beleidsmatig interessant om de ontwikkeling in de uitgaven, en daarmee indirect eventuele bezuinigingen, van de verschillende overheidslagen op sport te signaleren en de omvang ervan in beeld te brengen. De kwaliteit van de Statistiek Overheidsuitgaven aan Cultuur en Sport staat echter onder druk. Het CBS geeft aan dat de huidige broninformatie onvoldoende mogelijkheid biedt om de betrouwbaarheid van de gewenste detaillering van de uitgaven aan Cultuur en Sport langer te waarborgen. Als oorzaak hiervoor wordt verwezen naar de afgenomen detaillering in de jaarstukken van decentrale overheden, die als bron fungeren voor de statistiek. Op een hoger detailniveau, namelijk dat van de lv3-functies, blijft de kwaliteit onveranderd. Deze informatie is namelijk een verplicht onderdeel in de rapportages van de verschillende overheidslagen.

De Statistiek bevat niet de rijksuitgaven aan het sportonderwijs die door het ministerie van OCW worden gedaan. Hoewel deze investeringen niet direct de sportfacilitering en sportstimulering ten goede komen, zouden deze uitgaven niet misstaan in de Statistiek, omdat ze bijdragen aan het totaalbeeld.

Mogelijk mede als gevolg van het beperkte detailniveau geven de uitkomsten van de CBS overheidsstatistieken in de afgelopen jaren een ander beeld dan de Recessiepeilingen die het Mulier Instituut in samenwerking met VSG hebben gehouden (zie Hoekman & Straatmeijer 2013; Van Kalmthout e.a. 2010)). In de Recessiepeilingen werd door gemeenteambtenaren overwegend aangegeven dat het sportbudget was afgenomen in de collegeperiode 2010-2014, terwijl de CBS overheidsstatistieken spraken van een toename in 2012 van de uitgaven aan sport (zie tabel 2.1). Verder werd in de laatste Recessiepeiling vastgesteld dat alleen het Jeugdsportfonds en andere minimaregelingen vaker door gemeenten werden genoemd als terreinen waarin extra zou worden geïnvesteerd. De CBS-statistieken bieden geen inzicht of gemeenten deze voorgenomen investeringen ook daadwerkelijk doen.

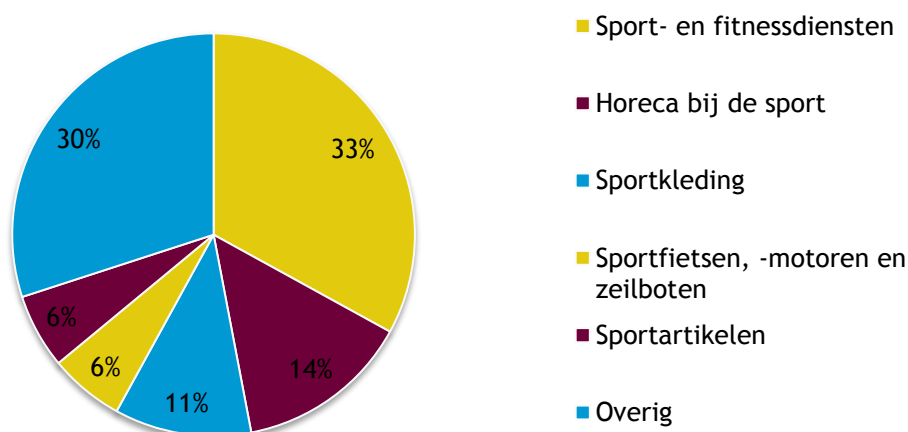
Concluderend kunnen we vaststellen dat het ontbreekt aan een gedetailleerd overzicht van de overheidsuitgaven aan sport. Bovendien is er sprake van achteruitgang in de kwaliteit van de huidige gegevensverzameling. En dat terwijl het juist onder de huidige omstandigheden beleidsmatig interessant is om een tot in detail beschreven beeld te hebben van de specifieke gemeentelijke uitgaven aan sport, zoals subsidies voor sportverenigingen en sportaccommodaties, voor andere sportondernemingen (ZZP'ers, startende ondernemingen), of bijdragen en minimaregelingen voor burgers, zoals het Jeugdsportfonds. De Recessiepeilingen die het Mulier Instituut en VSG uitvoeren bieden weliswaar inzicht in tendensen die op gemeenteniveau waar te nemen zijn, door de sportambtenaren te vragen naar de ontwikkeling in het sportbudget, maar ze bieden geen totaalbeeld van de bestedingen van gemeenten aan sport. De in paragraaf 1.1 geschetste ontwikkelingen hebben naar verwachting een uitwerking op de omvang van de gemeentelijke uitgaven alsmede de verdeling van deze uitgaven over diverse posten. Door het ontbreken van een gedetailleerd beeld is er geen zicht op de gevolgen van deze ontwikkelingen en ontbreekt het aan mogelijkheden om hierop in te spelen. Verder blijft het hiermee onduidelijk wat de gevolgen zijn voor de sportaanbieders en de burgers.

2.3 Sportbestedingen burgers

Onderzoek naar de bestedingen van consumenten/burgers aan sport wordt onder meer verricht door het CBS en het Mulier Instituut. Incidenteel bieden ook partijen, zoals het Nibud, het ING Economisch Bureau en andere (commerciële) onderzoekspartijen, inzicht in de sportuitgaven door Nederlanders.

Het CBS brengt de sportuitgaven van burgers jaarlijks in kaart in het CBS Budgetonderzoek,¹⁶ waarin huishoudens worden gevraagd naar hun uitgavenpatronen. Volgens het CBS Budgetonderzoek 2010¹⁷ (CBS 2013) besteedden Nederlandse huishoudens in dat jaar voor zo'n 7,5 miljard euro aan alles wat te maken heeft met sport. Dit komt neer op bijna 3 procent van de totale huishoudelijke bestedingen; huishoudens gaven daarmee gemiddeld 1000 euro per jaar uit aan sport. Van dit jaarlijkse sportbudget werd een derde (ruim 300 euro per huishouden) besteed aan contributies, 14 procent werd besteed in de horeca van de sportaanbieders en 11 procent van de uitgaven werd uitgeven aan sportkleding (figuur 2.1).

Figuur 2.1 Uitgaven van huishoudens aan sport, totaal 7,5 miljard euro in 2010 (in procenten)

Bron: CBS (2013)

¹⁶ Met het Budgetonderzoek verzamelt het CBS sinds 1978 doorlopend gegevens over de bestedingen van verschillende typen huishoudens. Hiertoe worden gedurende een jaar gegevens verzameld over bestedingen, inkomsten en achtergrondkenmerken bij een steekproef van Nederlandse huishoudens. De nagestreefde netto steekproefomvang bedraagt sinds 1992 tussen de 1.500 en 2.400 huishoudens.

¹⁷ In het 'Dagrecreatieonderzoek' van het CBS wordt ook gevraagd naar uitgaven aan actieve en passieve sportdeelname. Dit onderzoek is sinds 1990/1991 iedere vijf jaar gehouden. Het onderzoek vraagt echter alleen naar uitgaven voor activiteiten van twee uur of meer. Korter lopende activiteiten, en uitgaven die men op een ander moment voor een serie activiteiten verricht (jaarlijkse contributie, kledij, schoeisel), worden niet in het onderzoek meegenomen.

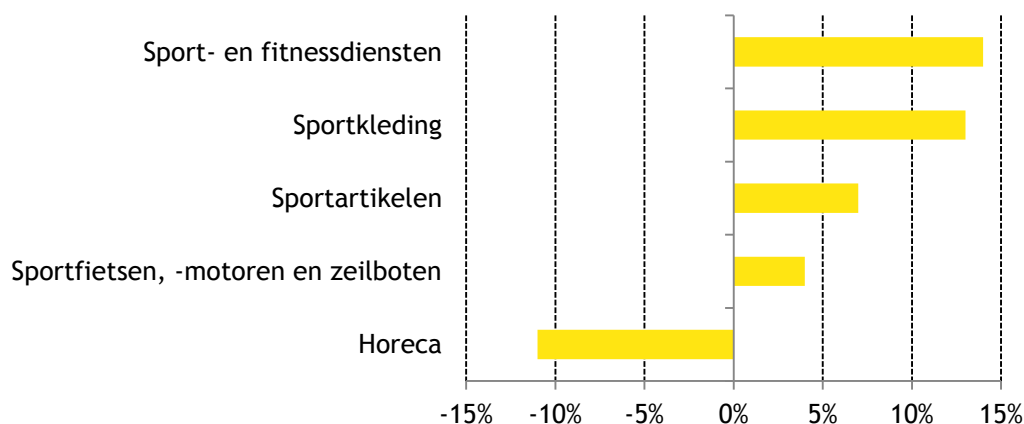
Aan sportgoederen, zoals sportkleding, sportschoenen en sportmaterialen werd door Nederlandse huishoudens bijna 840 miljoen euro uitgegeven in 2010. Gemiddeld komt dat neer op ruim 110 euro per huishouden op jaarbasis. Sportartikelen, variërend van tennisrackets en ballen tot fietsen en fietspompen, zijn goed voor een tweede plaatst als het gaat om consumentenuitgaven aan sportgoederen.

Tijdsbesteding vrijwilligers in de sport

Een bijzondere vorm van 'sportuitgaven' door burgers is de besteding in tijd aan vrijwilligerswerk in de sport. In Nederland zijn namelijk maar liefst zo'n 1,5 miljoen vrijwilligers actief in de sportsector. Dat is meer dan in welke andere maatschappelijke sector dan ook. In een gemiddelde week in september zetten vrijwilligers zich in 2006 zo'n 2,1 miljoen uren in voor hun sportclubs. Op jaarbasis komt dat neer op ruim 52.000 fte (Goossens e.a. 2008). Hoewel vrijwilligerswerk per definitie niet tegen betaling wordt gedaan, is het wel degelijk mogelijk om een inschatting te maken van de waarde van de tijd die vrijwilligers bereid zijn te steken in de sport. Afhankelijk van het uurloon dat wordt gehanteerd, ligt de economische waarde van het aantal vrijwilligersuren dat wordt besteed aan sport tussen de 0,5 en de 2 miljard euro (DNB 2010).

Huishoudens zijn ondanks de recessie niet minder gaan uitgeven aan sport in de periode 2006-2010. De sportuitgaven lagen in 2010 7 procent hoger dan in 2006. Bij benadering komt dat overeen met de inflatie in die periode. De bestedingspatronen zijn wel veranderd: aan contributies, lessgelden en entreebewijzen bij sport- en fitnessclubs en aan sportkleding werd meer besteed, terwijl uitgaven in de sorthoreca juist afnamen (figuur 2.2).

Figuur 2.2 Ontwikkeling uitgaven van huishoudens aan sport, 2006-2010 (in procenten)

Bron: CBS (2013)

Het onderzoek Sport en Recessie 2013 en een onderzoek van het Nibud naar Nederlandse bezuinigingsstrategieën¹⁸ in 2013 bevestigen het beeld dat het CBS schetste over de ontwikkeling van de sportbestedingen: sport en hobby's staan onderaan op de bezuinigingslijstjes van Nederlandse consumenten (Hoekman & Straatmeijer 2013; Nibud 2013). 7 procent van de Nederlanders bezuinigde in 2013 op sport, waarvan 3 tot 4 procent op sportlidmaatschappen. Een derde van de bezuinigingen op sport was het gevolg van een door de recessie veroorzaakte inkomensachteruitgang. Recessiegerelateerde besparingen betroffen vooral bezuinigingen op 'andere en overige' sportartikelen en sportzaken, en losse entreekaartjes voor bijvoorbeeld het zwembad, de schaats- of de skibaan. Eigen sportlidmaatschap of lidmaatschap van de kinderen stonden in dit geval onderaan op de bezuinigingslijst. De consument die bespaarde op sport vanwege de recessie, leek dus eerder geneigd te bezuinigen op dat wat 'niet strikt noodzakelijk' is om te kunnen sporten.

De ING Budget Barometer, uitgebracht in de tweede helft van 2014 door het ING Economisch Bureau (2014), laat een stijging zien in de bezuinigingen op sport door burgers.¹⁹ Eén op de vijf (21%) sporters heeft in het afgelopen jaar minder geld uitgegeven aan sport. Voor één op de elf (9%) sporters was het een bewuste keuze om te bezuinigen op sportuitgaven. Van de mensen met een beneden modaal inkomen ligt dat aandeel hoger: één op de zes (17%) mensen geeft aan het afgelopen jaar op sport te hebben bezuinigd. Bij de hogere inkomens is er minder noodzaak tot bezuinigingen: 6 procent van de mensen met een twee keer modaal inkomen of hoger gaf in het afgelopen jaar bewust minder uit aan sport (ING Economisch Bureau 2014). Hoewel een relatief klein deel van alle sporters aangeeft bewust te bezuinigen op sport, betekent dat niet dat dit beleidsmatig geen aandacht behoeft. Zeker gezien het feit dat deze sportbezuinigingen vaker door huishoudens met een lager inkomen worden doorgevoerd, waarvan de sportdeelname in het algemeen al lager is en waarvoor dus extra aandacht nodig is vanuit het sportbeleid (Pulles & Collard 2014).

Kanttekeningen onderzoeksmethodieken

De bovengenoemde onderzoeken geven enig inzicht in de bestedingen van burgers aan sport en eventuele bezuinigingen op dit terrein. Een deel hiervan is gebaseerd op ad hoc-onderzoek van het Mulier Instituut door in 2013 vragen over 'Sport en Recessie' toe te voegen aan het Nationaal Sport Onderzoek.²⁰ Het Nibud doet op frequente basis onderzoek naar het bestedingsgedrag van Nederlanders, maar zoomt slechts incidenteel in op de sportuitgaven. Een jaarlijkse meting van sportuitgaven wordt door het Nibud echter niet uitgevoerd.²¹ Tevens geeft het Nibud advies over hoe huishoudens met een

¹⁸ Het onderzoek van het Nibud sluit aan bij het sinds 2003 jaarlijks uitgevoerde onderzoek van GGN 'Zo betaalt Nederland'. Voor het onderzoek wordt gebruikgemaakt van een online panel, bestaande uit 1.801 respondenten. Het panel vormt een representatieve steekproef van de Nederlandse bevolking.

¹⁹ De ING BudgetBarometer meet het oordeel van Nederlandse huishoudens over hoe zij financieel kunnen rondkomen. Daarvoor is gebruikgemaakt van marktonderzoek door TNS NIPO onder een representatieve groep van 1.067 Nederlandse huishoudens. In 2014 zijn aan dit onderzoek vragen over bezuinigingen op het gebied van sport toegevoegd.

²⁰ Het Mulier Instituut heeft eerder, in zijn Sportersmonitor 2005/6, ook gevraagd naar feitelijke uitgaven aan sport (Hoekman e.a. 2007). Omdat dit echter geen vervolg heeft gekregen, wordt hier niet nader op deze uitkomsten ingegaan.

²¹ Bij het verzamelen van gegevens put het Nibud voornamelijk uit data van het CBS en onderzoek via het internet (websites gemeenten, sportverenigingen).

kleinere portemonnee kunnen besparen op alledaagse uitgaven, zodat er geld overblijft voor hobby's en sport. Om de ontwikkeling van de sportuitgaven door burgers door de tijd heen beter in beeld te kunnen brengen en inzichtelijk te maken welke ruimte huishoudelijke budgetten overlaten voor sport, dienen onderzoeksvragen naar de uitgaven aan sport meer structureel ingebed te worden bij jaarlijkse sportonderzoeken. Te meer omdat onderzoek van ING lijkt aan te tonen dat de bezuinigingen op sport in 2014 zijn toegenomen ten opzichte van het jaar daarvoor, is een dergelijke onderzoeksbedding juist nu van evident belang. Het Budget Onderzoek van het CBS leent zicht hier nauwelijks voor. Dat onderzoek is al zwaar beladen en biedt geen ruimte voor uitbreidingen. De volgende meting van het CBS is voorzien voor 2014. Additioneel onderzoek, zoals in 2013 via het Nationaal Sport Onderzoek, is hier op zijn plaats.

Alle kennis over sportbestedingen door burgers in beschouwing nemend, kunnen we concluderen dat het ons ontbreekt aan diepgaand zicht op de (ontwikkelingen van) van deze sportuitgaven. Hoewel informatie over consumentenuitgaven aan sport interessant is voor velen, wordt hier door slechts een beperkt aantal partijen onderzoek naar gedaan. De meeste gegevens zijn verzameld door het CBS. Het gaat daarbij om data op huishoudensniveau, waardoor het niet mogelijk is om te achterhalen in hoeverre sportuitgaven verschillen naar bijvoorbeeld geslacht, leeftijd, sociaaleconomische achtergrond, sporttakken of sportverbanden en welke ontwikkelingen zich hierin voordoen. Het onderzoek staat niet toe om onderscheid te maken in sporters en niet-sporters. Beleidsmatig is het vooral interessant om in te zoomen op sociaaleconomische verschillen en de gevolgen daarvan voor de sportdeelname en de keuzemogelijkheden voor sportaanbod. Op ad hoc-basis wordt onderzoek uitgevoerd naar de verschillen in bestedingen en kosten per sporttak of sportbranche door verschillende partijen zoals non-profit organisaties als het Nibud, internationaal opererende concerns zoals ING en in enkele gevallen door commerciële marktonderzoekbureaus.²² Dergelijke onderzoekspartijen beschikken in het algemeen echter niet over voldoende longitudinale gegevens om ontwikkelingen door de tijd heen te kunnen beschrijven.

2.4 Bedrijfsuitgaven aan sport

Het bedrijfsleven investeert op velerlei wijzen in de sport. In deze paragraaf gaat de aandacht uit naar bedrijfsuitgaven aan sportsponsoring, giften/donaties en bedrijfssport.

Sponsoring

Sponsoring is niet meer weg te denken uit de Nederlandse sport. Bij sponsoring is sprake van een zakelijke relatie tussen een leverancier van geld, producten, diensten of kennis (sponsor), en een organisatie die als tegenprestatie rechten biedt (gesponsorde), die door de sponsor voor commerciële doeleinden mogen worden gebruikt.

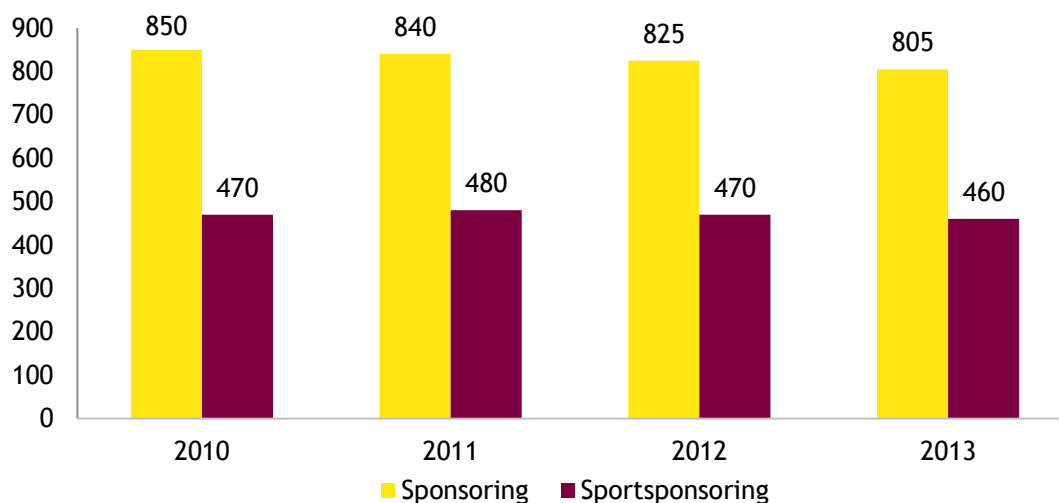
De algehele markt voor sponsoring ondergaat sinds meerdere jaren een krimp, mede als gevolg van de recessie. In de periode 2010-2013 is de totale omvang van de sponsormarkt met 5 procent gekrompen

²² Een interessante studie is de sportmonitor van Inretail die de marktomvang van winkels in Nederland die sportartikelen verkopen in 2013 op 1,5 miljard euro schatte. 72 procent van deze omzet bestaat uit aankopen van sportartikelen die primair worden gebruikt voor de sportbeoefening. Zie: [http://www.inretail.nl/websites/inretail/files/Marktonderzoeken/Branchestructuurstudie s/Sportfocus2013\[1\].pdf](http://www.inretail.nl/websites/inretail/files/Marktonderzoeken/Branchestructuurstudie s/Sportfocus2013[1].pdf).

naar 805 miljoen euro in 2013 (figuur 2.3).²³ Ondanks de economische perikelen is de omvang van de sportsponsormarkt tussen 2010 en 2013 redelijk stabiel gebleven. In 2013 bedroegen de investeringen in sportsponsoring 460 miljoen euro (57% van de sponsormarkt). De bedragen die omgaan in sportsponsoring, schommelen jaarlijks met zo'n 10 miljoen euro. Daarmee is tevens het aandeel sportsponsoring van de totale sponsormarkt stabiel te noemen. Desalniettemin geven sportbonden aan last te ondervinden van teruglopende inkomsten: de Lotto-gelden lopen al een enkele jaar terug en dit roept bij het NOC*NSF en zijn leden de vraag op waar ze nieuwe geldbronnen kunnen aanboren (ALV mei 2014, ref S&S juli 2014). Zo bedroeg de afdracht van de Lotto aan het NOC*NSF in 2008 nog 47 miljoen euro, terwijl deze in 2013 door een afnemende omzet van de Lotto was geslonken tot ruim 43 miljoen euro (De Lotto 2008; De Lotto 2013).

Bedrijven kunnen tevens in niet-financiële zin investeren in sport, ook wel 'in-kindinvesteringen' genoemd, bijvoorbeeld door sportaanbieders personeel of materiaal beschikbaar te stellen, zonder dat ze daar direct een compensatie voor terug verwachten. Er zijn onvoldoende gegevens voor handen om de waarde van alle 'in-kindinvesteringen' in de sport in te schatten. Sport & Zaken, de belangrijkste organisatie die samenwerkingsverbanden tussen het bedrijfsleven en de sport tot stand brengt, schat de waarde van haar 'in-kinddienstverleningen' op ruim 1 miljoen euro per jaar. Volgens Sport & Zaken zijn de 'in-kindinvesteringen' door NOC*NSF daar een veelvoud van en maken deze investeringen een substantieel deel uit van de sportsponsoring (Sport & Zaken, persoonlijke communicatie 2014).

Figuur 2.3 Investerings in sponsoring, sportsponsoring en, in euro's miljoenen euro's

Bron: SponsorMaps (2014), bewerking Mulier Instituut

²³ De sponsorbedragen zijn gebaseerd op gegevens beschikbaar gesteld door sponsormaps. Sponsormaps verzamelt gegevens van de sponsormarkt met onderzoeken, interviews met sleutelpersonen en het sponsorreport dat twintig keer per jaar verschijnt met onderzoeken en analyses, (internationale) case-studies, data en interviews. Zie: <http://www.sponsormaps.nl/>.

Giften

De Nederlandse sportsector wordt door bedrijven en andere instellingen gezien als een aantrekkelijk maatschappelijk domein om in te investeren met giften. In 2011 werd voor bijna 4,3 miljard euro aan goede doelen gegeven. De Nederlandse samenleving doneerde in dat jaar het meest aan ‘kerk en levensbeschouwing’ (ruim 800 miljoen euro), gevolgd door ‘sport en recreatie’, waaraan ruim 700 miljoen euro werd gegeven (Schuyt 2013).²⁴

Door de economische crisis wordt in totaal minder geld gegeven aan goede doelen. Sinds 2001 zijn de giften niet zo laag geweest. Desalniettemin zijn de totale donaties aan sport en recreatie toegenomen in vergelijking met 2007 (het jaar vóór de economische crisis), toen deze bijna 570 miljoen euro bedroegen.

Het grootste deel van de giften aan de sportsector is afkomstig van het bedrijfsleven (585 miljoen euro), gevolgd door de kansspelen²⁵ (77 miljoen euro) en huishoudens (36 miljoen euro). Van alle donaties in Nederland gaat 17 procent naar de sport, van de bedrijfsdonaties is dat 43 procent (tabel 2.2).

Uitgaven door bedrijven aan sport sponsoring en giften zijn met elkaar verweven (Schuyt 2013). Gezien het feit dat in 2011 de sport sponsoring investeringen 470 miljoen euro bedroegen (figuur 2.3), valt te beredeneren dat bedrijven, naast sponsoring uitgaven, de sportsector ongeveer 100 miljoen aan additionele giften ten goede lieten komen. In 2011 gaf 71 procent van de bedrijven aan goede doelen via sponsoring en/of giften. In 2009 was dat nog 64 procent. Het lijkt erop dat meer bedrijven geld zijn gaan geven aan goede doelen, maar zij geven waarschijnlijk minder hoge bedragen (Schuyt 2013). Over de ontwikkelingen van ‘in-kind investeringen’ is weinig bekend, mede doordat deze zich lastig financieel laten meten. Het is wellicht mogelijk dat bedrijven in tijden van crisis eerder geneigd zijn in-kind investeringen te doen in plaats van financiële bijdragen aan de sport te leveren, om zodoende in financieel zware tijden toch iets voor de sportsector te kunnen betekenen.

Tabel 2.2 Uitgaven goede doelen in Nederland door bedrijven, kansspelvergunninghouders, huishoudens en overige partijen in 2011, in miljoenen euro's

Goede doelen	Sport en recreatie	Overige doelen	Totaal	Aandeel sport en recreatie (%)
Bedrijven	585	790	1.375	43
Kansspelen	77	421	498	15
Huishoudens	36	1.793	1.829	2
Overig	4	546	550	1
Totaal	702	3.550	4.252	17

Bron: Schuyt (2013), bewerking Mulier Instituut

²⁴ Het onderzoek ‘Geven in Nederland’ wordt sinds 1995 tweejaarlijks uitgevoerd en beschrijft het geefgedrag van huishoudens, individuen, fondsen, bedrijven en loterijen (Schuyt 2013). Voor het onderzoek wordt gebruikgemaakt van een database van TNS NIPO, bestaande uit 40 duizend huishoudens en het doorlopende bedrijvenonderzoek van TNS NIPO waaraan ongeveer duizend bedrijven deelnemen.

²⁵ Zes landelijke kansspelvergunninghouders dragen een deel van hun opbrengst af aan goede doelen, waaronder sport en recreatie. De Stichting Nationale Sporttpalisator (De Lotto), Sportech, de Nationale Postcode Loterij, de BankGiro Loterij, de VriendenLoterij en de Samenwerkende Non-profit Loterijen. De Lotto heeft het grootste aandeel in giften aan de sportsector.

Bekend is dat sport sponsoring ten tijde van recessie een stabiel aandeel heeft behouden in de gehele sponsormarkt. De totale donaties aan de sportsector namen toe sinds de economische crisis haar intrede deed. Desalniettemin is er minder bekend over de gevolgen van de recessie op de hoogte van sponsor- en donatiebedragen van specifieke sportsponsors en andere instellingen. Evenmin is er een samenvattend overzicht van de sponsorbedragen die sportorganisaties ontvangen en de ontwikkelingen daarin.

Bedrijfssport

Tot slot investeren bedrijven in de sport met bedrijfssport. Het aantal bedrijven dat bedrijfssport aanbiedt, is de afgelopen tien jaar fors toegenomen. Deed in 2003 nog geen 15 procent van de bedrijven aan bewegingsstimulering onder werknemers, in 2010 was dit aandeel bijna 35 procent. Grote bedrijven bieden hun personeel eerder sportmogelijkheden dan middelgrote- of kleine bedrijven (TNO 2010).

Uit een driejarige studie naar de relatie tussen sporten en arbeidsverzuim bleek dat sporters iets minder vaak verzuimen op de werkvloer, maar daarnaast vooral sneller herstellen dan niet-sporters. Over vier jaar gezien verzuimen sporters gemiddeld ruim twintig dagen minder. De positieve effecten van sport blijken sterker bij werknemers met veel zittend werk (Van de Heuvel e.a. 2003).

Indien alle werknemers aan de Fitnorm van drie keer per week sporten of zwaar intensief bewegen zouden voldoen, zou dat het Nederlandse bedrijfsleven volgens onderzoek van TNO en PWC (2011) ruim 1 miljard euro opleveren.

Desalniettemin beweegt slechts één op de drie Nederlanders (32 procent) met een zittend beroep (ruim 3 miljoen werknemers) voldoende en lijkt er voor het bedrijfsleven dus nog een slag te slaan op het gebied van bedrijfssport.

Sport & Zaken helpt bedrijven op weg bij het implementeren van bedrijfssport en doet onderzoek naar de effecten van sport op de werkvloer. In samenwerking met TNO biedt Sport & Zaken een effectmeting waarmee de resultaten van bedrijfssportprogramma's in kaart worden gebracht.²⁶ Er zijn best practices beschikbaar van bedrijven in Nederland waarin wordt beschreven wat de sportprogramma's bedrijven hebben opgeleverd. Waar het aan ontbreekt, is een totaaloverzicht van investeringen van het Nederlandse bedrijfsleven in bedrijfssport en de resultaten die daarmee geboekt worden.

2.5 Conclusie

Alles overziend is diepgaander inzicht in ontwikkelingen in uitgavenpatronen van zowel de rijksoverheid, gemeenten en burgers als het bedrijfsleven aan sport geboden om de gevolgen van de recessie beter bloot te leggen.

Voor de bestedingen aan sport door de rijksoverheid en lokale overheden in het bijzonder ontbreekt een betrouwbare allesomvattende bron. In het verleden werd hiervoor vertrouwd op de CBS Overheidsstatistiek, maar daarvan is inmiddels bekend dat deze niet langer een volledig beeld geeft van de overheidsuitgaven aan sport. Bovendien verschaft de studie weinig detailinformatie (gegevens per gemeente, uitgave-categorieën, relatie met beleid).

We weten ongeveer wat Nederlandse huishoudens in totaal besteden aan sport en hoeveel daarvan wordt besteed aan contributies, leselden en entreebewijzen bij sport- en fitnessclubs en de sporthoreca. We beschikken echter over onvoldoende informatie over de bestedingen aan sport op

²⁶ Voor de effectmeting zie:
<http://www.sportenzaken.nl/bedrijven/bedrijfssport/aanpak/effectmeting>.

individueel niveau, waardoor onduidelijk is of hierin verschillen zijn naar achtergrondkenmerken en tussen sporttakken. Incidenteel wordt daar onderzoek naar gedaan, maar om de individuele sportuitgaven afdoende in kaart te brengen dienen onderzoeksvragen daarover structureel in monitorstudies te worden ingebed.

Vanuit het bedrijfsleven is redelijk voorzien in inzicht in investeringen in sponsoring en in bedrijfssport.

3. Sportaanbod

Om diepgaander inzicht te verkrijgen in de ontwikkelingen in de sportuitgaven en de mogelijke gevolgen van de economische crisis daarop is allereerst nodig zicht te krijgen op hoe de kosten van het sportaanbod zijn samengesteld. Paragraaf 3.1 zoomt in op de samenstelling van verschillende kostenposten van sport voor burgers en beschrijft tevens case-gewijs het kostenplaatje van enkele sporttakken. Paragraaf 3.2 gaat in op de wijze van prijsbepaling van sport en de invloed van overheidsuitgaven aan sport daarop. Paragraaf 3.3 behandelt het kennisniveau van de financiële positie van sportaanbieders in Nederland en schetst anekdotisch de situatie van enkele sportaanbieders. Het hoofdstuk sluit af met een conclusie in paragraaf 3.4.

3.1 Kosten van het sportaanbod

De kosten van sportbeoefening voor de burger vallen grofweg te verdelen naar ‘reguliere’ en ‘niet-reguliere kosten’. Reguliere en direct zichtbare kosten zijn enerzijds de kosten voor de (organisatie van de) sportbeoefening zelf (voornamelijk abonnementsgelden, contributies, toegangskaarten en/of lesgelden) en anderzijds de kosten van de benodigde materialen (kleding, beschermingsattributen, spelmateriaal) en vervoerskosten (Romijn e.a. 2013). Daarnaast moet rekening worden gehouden met niet-reguliere, geïnduceerde en ‘verborgen’ kosten. Niet-reguliere kosten zijn bijvoorbeeld kosten in verband met blessures. Geïnduceerde kosten zijn onder meer bestedingen in de kantine en kosten die men maakt als vrijwilliger. ‘Verborgen’ kosten zijn vooral de kosten van eigen tijdsinzet (de waarde van activiteiten die men had kunnen doen wanneer de tijd niet aan sport was besteed), overheidsbestedingen aan sport (directe en indirecte subsidies voor accommodaties en verenigingen) en kosten verbonden aan sportondersteunende faciliteiten (bijvoorbeeld parkeerplaatsen bij sportaccommodaties), waaraan men als burger via de belastingheffing meebetaalt.

De hoogte van de reguliere sportkosten verschillen als vanzelfsprekend per sporttak. Paardensport, motorsport en in iets mindere mate tennis en fitness staan bijvoorbeeld bekend als relatief dure sporten, terwijl hardlopen en wandelen bekendheid genieten als goedkopere vormen van sport. Sporten in verenigingsverband is overwegend goedkoper dan sporten in commercieel verband. Een voor de hand liggende reden is dat het verenigingsaanbod hoofdzakelijk mogelijk wordt gemaakt door de inzet van vrijwilligers, waardoor kosten worden gedrukt, terwijl er bij commerciële sportaanbieders in de meeste gevallen sprake is van medewerkers in betaald dienstverband en een winstoogmerk. Tevens maken sportverenigingen in veel gevallen gebruik van sportaccommodaties tegen een maatschappelijk tarief en/of genieten zij gemeentelijke subsidies, terwijl commerciële sportaanbieders, met als uitzondering onder meer zwembaden en ijsbanen, het in het algemeen zonder gemeentelijke bijdragen moeten stellen. Paragraaf 3.2 wijdt verder uit over de uitwerking van de verschillen in huurtarieven van sportaccommodaties op de prijs van het sportaanbod.

Niet alleen verschilt de hoogte van de reguliere kosten per sport, ook loopt de manier waarop het totale kostenplaatje van verschillende sporten is samengesteld, uiteen. In 2003 verschaftte het Nibud een overzicht van de verdeling van de sportuitgaven van een aantal sporttakken (Nibud 2003). Daaruit bleek onder andere dat bij zwemmers en fitnessbeoefenaars de contributie de voornaamste kostenpost was, terwijl bij sporten als voetbal en hardlopen meer dan de helft van de totale sportuitgaven gerelateerd was aan sportkleding en sportattributen.

Volgens de ING BudgetBarometer maken sporters op jaarbasis gemiddeld 350 euro aan sportkosten (ING Economisch Bureau 2014). Dat jaarlijkse kostenplaatje bestaat uit contributie- en lesgelden (€ 230), uitgaven aan sportkleding en sportschoenen (€ 80) en de kosten van sportartikelen (€ 40). Tennis komt als duurste sport uit de bus, terwijl buitensporten als hardlopen, wandelen en hardlopen relatief goedkoper zijn (tabel 3.1).

Tabel 3.1 Gemiddelde jaarlijkse kosten sport, in euro's

Kostenpost	Tennis	Racefietsen /MTB	Fitness /Groepslessen	Voetbal	Zwemsport	Hardlopen	Wandelsport
Contributie /Lesgelden	340	226	338	289	242	161	151
Kleding	105	125	77	90	57	112	62
Sportartikelen	73	112	44	46	24	41	28
Totaal	518	463	460	425	323	314	240

Bron: ING Economisch Bureau (2014)

Het Mulier Instituut bracht in 2013 de totale kosten van sporttakken van de gemeente Zoetermeer in kaart (Romijn et al. 2013).²⁷ Deze totale kosten zijn opgebouwd uit:

- **Kosten gemeenten**
 - o Direct (subsidies, ondersteuning)
 - o Indirect (accommodatiekosten)
- **Kosten burgers (particulieren)**
 - o Direct (lidmaatschap, deelname)
 - o Aanvullend (kleding, materialen)

Figuur 3.1 beschrijft de totale kosten van enkele belangrijke sporttakken in Zoetermeer. Deelname aan de meeste sporten kost burgers tussen de 200 en 800 euro per persoon per jaar, het dure golf en de paardensport buiten beschouwing latend. Wanneer daar de gemeentelijke kosten bij worden opgeteld, bedragen de totale kosten voor de meeste sporten tussen de 500 en 1.000 euro op jaarbasis.

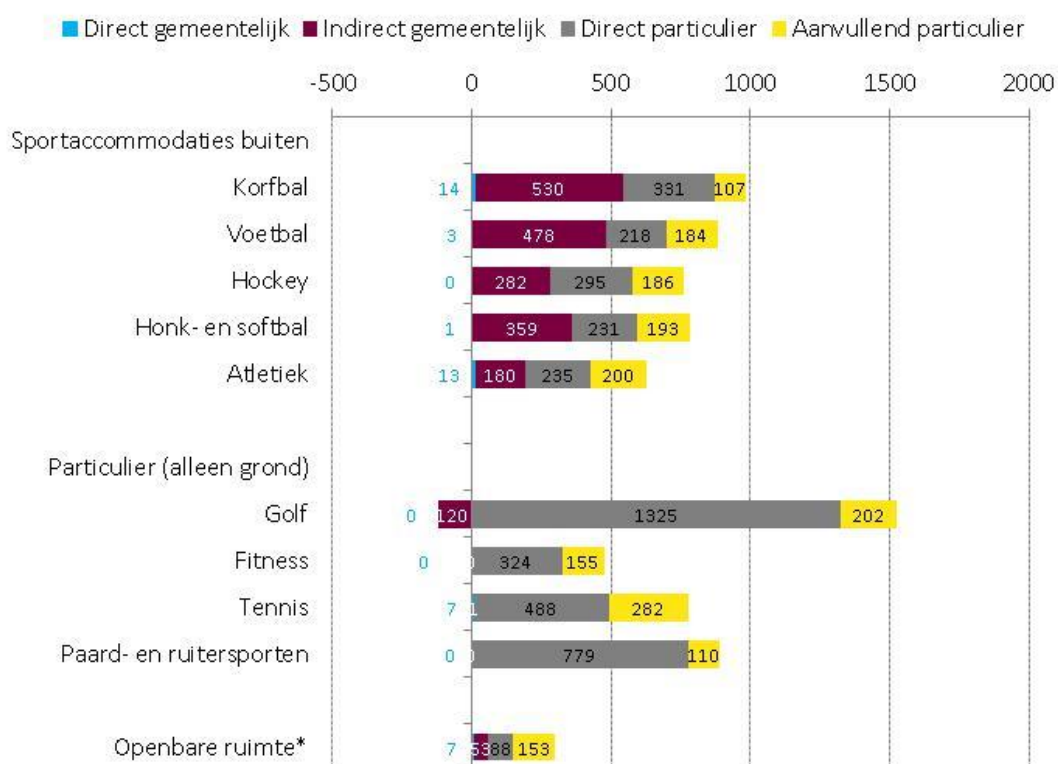
Van de reguliere sporttakken valt sporten in de openbare ruimte (wandelen, hardlopen, fietsen etc.) op met relatief lage particuliere lasten. Aan deze groep sporttakken zijn veelal geen contributiekosten verbonden, aangezien het dikwijls sporten in ongeorganiseerd verband betreffen. De golfsport, paardensport en tennis brengen relatief hoge lasten voor burgers met zich mee, maar gemeenten hebben juist weinig kosten aan deze sporten.

²⁷ Dit betrof een eenmalig onderzoek. De resultaten hebben betrekking op de kosten van sport in Zoetermeer en gelden niet per definitie als maatstaf voor de sportkosten van andere Nederlandse gemeenten.

Waar de meeste sporten in totale deelnamekosten (particuliere en gemeentelijke kosten) redelijk vergelijkbaar zijn, is het aandeel van die kosten dat door de gemeente wordt bijgedragen, zeker niet te vergelijken. Een voorbeeld hiervan zijn tennis en honk- en softbal. De deelnamekosten van tennis en honk- en softbal zijn vergelijkbaar (resp. 778 en 784 euro), maar het aandeel dat de gemeente Zoetermeer voor rekening neemt is zeer verschillend (resp. 1% en 46%). Ook binnen sporttakken met een forse gemeentelijke bijdrage zijn er grote verschillen in het aandeel van de gemeentelijke bijdrage, zie atletiek en korfbal (resp 31% en 55%).²⁸

Overigens wijken de door het ING Economisch Bureau berekende jaarlijkse fitness-, en voetbalkosten weinig af van de particuliere kosten van dezelfde sporttakken in Zoetermeer.

Figuur 3.1 Kosten sportdeelname Zoetermeer 2012 per sporter/deelnemer, in euro's

Bron: Romijn e.a. (2013).

²⁸ De particuliere kosten van de verschillende sporttakken in Zoetermeer zijn achterhaald door data te verzamelen over contributiehoogtes en overige sportkosten via websites van Zoetermeerse sportverenigingen en aanbieders van sportkleding en -attributen. Waar dat niet lukte zijn data telefonisch verkregen. Bij sportkleding en -attributen is uitgegaan van prijs en afschrijftermijn, welke zijn achterhaald door uitvraag van sportbetrokkenen. De gemeentelijke kosten zijn gedistilleerd uit gemeentelijke documenten (begroting, jaarrekening, nota's en subsidieregelingen).

Zoals uit de bovenstaande figuur blijkt, bestaan de reguliere kosten voor de sporter voornamelijk uit directe kosten (lidmaatschappen/contributie, deelname) en in mindere mate uit aanvullende kosten (kleding, materiaal). De volgende paragraaf beschrijft hoe de prijs van sport wordt bepaald aan de hand van de kostensamenstelling van sport.

De particuliere kosten van de verschillende sporttakken in Zoetermeer zijn achterhaald door data te verzamelen over contributiehoogtes en overige sportkosten via websites van Zoetermeerse sportverenigingen en aanbieders van sportkleding – en attributen. Waar dat niet lukte zijn de data telefonisch verkregen. Bij sportkleding en –attributen is uitgegaan van prijs en afschrijftermijn, welke zijn achterhaald door uitvraag van sportbetrokkenen en daar waar mogelijk ramingen van het Nationaal Instituut voor Budgetvoorlichting (NIBUD). De gemeentelijke kosten zijn gedistilleerd uit gemeentelijke documenten (begroting, jaarrekening, nota's en subsidieregelingen).

Aangezien de prijs van sport grotendeels wordt bepaald door de contributiegelden, met daarin begrepen de accommodatielasten, en de overheid weinig invloed heeft op de aanvullende kosten voor sportkleding en sportattributen maar des te meer op de subsidiëring van de (verenigings)sport, richten we ons in de volgende paragraaf op de invloed van overheidsuitgaven (aan sportvoorzieningen) op de prijsbepaling van sport. Temeer omdat ruim 85 procent van het gemeentelijk budget wordt besteed aan sportaccommodaties en gemeenten gemiddeld genomen ongeveer de helft van de werkelijke accommodatiekosten niet doorbelasten aan de sporter.

3.2 Wijze van prijsbepaling sport

De verschillen in kostensamenstelling tussen sporttakken worden enerzijds veroorzaakt door de omvang van de kosten van de benodigde kleding en andere sportattributen. Anderzijds houdt het verschil in kostensamenstelling tussen sporttakken verband met de benodigde ruimte per sporter, verschillen in gemeentelijke doorbelastingen van accommodatiekosten en de hoogte van subsidiegelden voor sportverenigingen, die zich vertalen in de hoogte van de contributiegelden. Zo liet een studie bij grote steden in de provincie Noord-Brabant zien dat de gemiddelde volleybaler ongeveer 100 euro meer betaalt aan jaarlijkse accommodatiekosten dan een gemiddelde voetbaler, omdat bij de volleybaler een groter deel van de werkelijke kosten in rekening worden gebracht dan bij de voetbaler het geval is (Hoekman e.a. 2011). Dat de ene sport goedkoper is dan de andere én dat dit kan verschillen per regio, lijkt daarmee grotendeels het gevolg te zijn van verschillen in de tariefstelling van sportaccommodaties door gemeenten (Romijn e.a. 2013).

Bezuinigingen op het gebied van sport door (lokale) overheden, vooral waar het gaat om tariefsverhogingen, hebben dan ook naar verwachting invloed op de contributiekosten (met daarin begrepen de accommodatielasten) van de verenigingssport. Doordat het aandeel van de contributiekosten van de totale uitgaven aan de sportbeoefening uiteenloopt per sporttak (en sportaanbieder), is het niet alleen lastig om eenduidig antwoord te geven op de vraag wat de gevolgen zijn van prijsstijgingen voor sport in het algemeen, maar per sporttak (en per regio) in het bijzonder. Zo zullen verhoogde contributiekosten de zwemmer verhoudingsgewijs 'harder treffen' dan de voetbaler, aangezien de contributiekosten van de zwemmer een relatief groter deel uitmaken van de totale sportuitgaven dan die van de voetbaler (zie ook tabel 3.1). Terwijl de sporters die in de openbare ruimte actief zijn (denk aan hardlopers, wandelaars en fietsers) wellicht minder zullen merken van overheidsbezuinigingen op sportaccommodaties, aangezien zij in veel gevallen niet betalen voor het gebruik van gemeentelijke sportvoorzieningen. Zoals uit het onderstaande zal blijken, staat ook echter de buitensport als gevolg van provinciale bezuinigingen onder druk.

Enkele provincies investeren in zogenoemde provinciale kernsporten. Zo gaat de aandacht in het Sportplan Brabant 2016 primair uit naar de zeven Brabantse kernsporten (Provincie Noord-Brabant 2011). Het is niet uitgesloten dat met het huidige bezuinigingsbeleid niet-kernsporten daardoor minder aandacht krijgen en wellicht budgettaire te lijden krijgen onder de middelen die ter beschikking worden gesteld aan de provinciale kernsporten.

Mogelijk heeft dat niet alleen gevolgen voor sporten waarvoor sportaccommodaties benodigd zijn, maar krijgen ook buitensporten (kiten, wandelen, fietsen) minder aandacht. Provincies dragen de verantwoordelijkheid voor het aanleggen en onderhouden van voorzieningen voor buitensporten (paden, waterwegen, parkoersen, sloten, vernetjes, strandjes en aanlegsteigers) en op dergelijke uitgaven wordt momenteel bezuinigd. Volgens onderzoek van organisatieadviesbureau BoerCroon staan de randvoorwaarden voor buitensporters onder druk, onder meer door bezuinigingen bij terreinbeheerders. Dat terwijl de buitensport een groeiende doelgroep van sporters aanspreekt, mede door zijn laagdrempeligheid, flexibiliteit en de mogelijkheid om deze sporttakken in ongeorganiseerd verband te beoefenen. Onder de naam Actieplan Buitensport²⁹ wordt ingezet om ook in de toekomst ruimte voor buitensport te creëren. Het betreft hier overwegend laagdrempelige en kostenvrije sportruimte. In de komende jaren zijn gemeenten voornemens beleidsaanpassingen door te voeren die consequenties hebben voor de huurprijzen van sportaccommodaties. Met de intrede van de wet Markt en Overheid gaat de aandacht uit naar kostprijsdekkende tarieven. Verder laten gemeenten een terugtrekkende beweging zien waar het gaat om het beheer en de exploitatie van sportvoorzieningen (Bakker & Hoekman 2013). Gemeenten hebben een voornemen om (meer) accommodaties te privatiseren of te verzelfstandigen, en hiermee het beheer van de accommodaties meer op afstand te plaatsen. Daarmee worden (financiële) verantwoordelijkheden overgedragen aan andere partijen, deels ook aan sportverenigingen. Dit kan, afhankelijk van het succes van de privatiseringen, positieve dan wel negatieve gevolgen hebben voor de contributiehoogte. Het is wenselijk om gelet op deze ontwikkelingen goed in beeld te houden wat de ontwikkelingen van de huurprijzen voor sportaccommodaties zijn, en hiertoe een monitorsysteem op te zetten of dit structureel in te bedden in de op te zetten benchmark van VSG. Tevens vraagt de privatisering om nader onderzoek. Dit is al deels ingebed in het wetenschappelijke onderzoeksproject 'Sportvoorzieningen en sportdeelname' van het Mulier Instituut in samenwerking met de Universiteit van Utrecht. Daarin gaat aandacht uit naar de consequenties van privatisering en verzelfstandiging voor de sportdeelname. Daarnaast is het ook wenselijk om te kijken wat de gevolgen van privatisering en verzelfstandiging zijn voor de financiële situatie van de sportaanbieders, die hiermee hun takenpakket zien uitgebreid. Dit zal worden behandeld in de volgende paragraaf.

Het ontbreekt tot op heden aan landelijk inzicht in de huurprijzen van gemeentelijke sportaccommodaties en de ontwikkeling hierin. Enkel case-gewijs zijn hierover data voorhanden van lokale inventarisaties. Een landelijke benchmark op dit terrein is voornamelijk niet van de grond gekomen. Wel is VSG initiatieven aan het ontplooiën om een benchmark op te zetten met kengetallen voor het lokale beleid, waar informatie over het subsidie en tarievenbeleid onderdeel van uit moet gaan maken.

²⁹ Zie: <http://www.sportknowhow.nl/nieuwsberichten/8814>

3.3 Financiële positie sportaanbieders

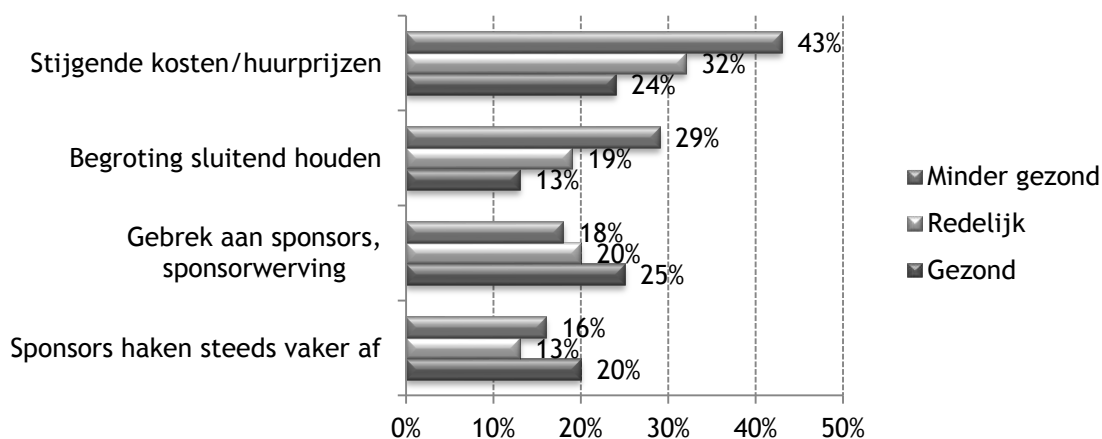
Een afname van bestedingen aan sport door burgers en gemeenten heeft, evenals de overdracht van financiële verantwoordelijkheden voor het beheer en de exploitatie van sportaccommodaties, gevolgen voor de financiële positie van sportaanbieders. Diverse bronnen bieden inzicht in de financiële positie van sportaanbieders.

Het CBS beschrijft sinds 2000 iedere drie jaar de financiële positie van sportaanbieders in de Statistiek Sportclubs. Deze Statistiek geeft van aanbieders van binnensporten (o.a. kracht- en vechtsport, zaalsport, zwem- en duiksport) en buitensporten (o.a. atletiek, golf, paardensport, tennis en veldsporten) de voornaamste financiële kerncijfers weer.³⁰ Deze kerngegevens omvatten onder meer de hoogte en samenstelling van baten en lasten van Nederlandse sportclubs die zijn aangesloten bij de Kamer van Koophandel. De statistiek bevat tevens gegevens over ledentallen, de inzet van vrijwilligers en van personeel (niet) in loondienst naar functie en het gebruik van gehuurde en eigen accommodaties. Alle sportclubs tezamen (28.700 in totaal) konden spreken van een batig saldo van 39 miljoen euro in 2009. Daarmee lijkt de algehele financiële situatie stabiel te zijn gebleven sinds 2006, toen dit saldo nog 40 miljoen euro bedroeg (CBS StatLine 2014). Het beschikbaar stellen van recente gegevens over 2012 wordt voorzien voor 2014. De gegevens van het CBS bieden waardevol zicht op de ontwikkelingen van Nederlandse sportclubs door de tijd heen, maar zoomen door het hoge niveau van aggregatie niet in op de situatie van specifieke sportverenigingen. Zo ontbreekt het aan detailinformatie, bijvoorbeeld over de ontwikkeling van contributiehoogtes van specifieke sportaanbieders en -takken.

Uit de Sport Aanbieders Monitor (SAM) van het Mulier Instituut en het NOC*NSF blijkt dat de financiële gezondheid van sportverenigingen in de afgelopen jaren stabiel is gebleven (Van Kalmthout e.a. 2013). 65 procent van de verenigingen spreekt in 2012 van een financieel gezonde positie. Dit zijn vrijwel dezelfde percentages als in 2007 (65%) en 2009 (64%). Een kleiner deel (8%) van de verenigingen kampt in 2012 met een minder gezonde financiële situatie, terwijl ruim een kwart (27%) in een redelijk financieel gezonde positie verkeert. Verenigingen met een begroting tot 10.000 euro hebben relatief vaker een financieel gezonde positie dan verenigingen met een begroting van meer dan 100.000 euro. Vaak genoemde knelpunten in de financiële positie zijn stijgende kosten en huurprijzen en het sluitend houden/krijgen van de begroting. Ook vormen problemen bij het werven en het behouden van sponsors belangrijke knelpunten voor verenigingen (zie figuur 3.2). Dit is een verschuiving ten opzichte van 2008. In dat jaar behoorden problemen van een gebrek aan sponsors en sponsorbehoud niet tot de belangrijkste knelpunten. Het ledenbestand werd in 2008 als belangrijkste punt van zorgen gezien.

³⁰ De cijfers in de Statistiek Sportclubs worden verzameld door middel van een schriftelijke enquête onder sportclubs.

Figuur 3.2 Knelpunten in de financiën naar financiële positie, in procenten van verenigingen met knelpunten in financiën

Bron: Van Kalmthout e.a. (2013)

Ondanks de stabiele situatie blijkt dat bij sportverenigingen de zorgen over de financiële positie toenemen, door een verwachte toename van uitgaven zonder dat hier extra inkomsten tegenover staan (Bakker & Van Kalmthout 2013). Hiermee ontstaat het beeld dat verenigingen problemen hebben om de begroting in balans te houden en vermoedelijk deels interen op eigen reserves of gedwongen zijn om de contributies of de kantineprijzen te verhogen om additionele inkomsten te genereren. Deze verwachtingen sluiten aan bij onderzoek van het Stichting Waarborgfonds Sport (2013), waarin werd vastgesteld dat de liquide middelen van verenigingen afnemen en in de meeste gevallen ontoereikend zijn om vervanging of groot onderhoud van sportaccommodaties te financieren.

Onderzoek van Bakker en Van der Poel (2014) laat in lijn hiermee zien dat bij tennisaccommodaties die grotendeels geprivatiseerd zijn en in beheer van verenigingen, de vervanging van de toplagen voor problemen gaat zorgen, mede door de terugloop van de baanopbrengsten als gevolg van een afname van het aantal leden bij tennisverenigingen.

Het Mulier Instituut heeft recent voor de KNLTB de contributiehoogtes bij alle tennisverenigingen geïnventariseerd en beschikt nu over een goed overzicht van de huidige contributie, en heeft plannen om dit in de toekomst te blijven volgen.³¹ Idealiter wordt dit voorbeeld gevolgd door andere bonden om ook voor andere sporttakken inzicht te krijgen in de ontwikkeling van de kosten van het sportaanbod. Het is vooralsnog onbekend of meerdere sportbonden dergelijk onderzoek uitvoeren of voornemens zijn dit te doen. Op basis van de Sport Aanbieders Monitor kunnen gemiddelde contributies van alle Nederlandse sportverenigingen berekend worden. In 2008, het jaar waarin de economische crisis haar intrede deed, bedroeg de gemiddelde contributie ruim 89 euro. In 2012 bedroeg deze bijna 100 euro,

³¹ In 2014 bedroeg de gemiddelde contributie voor junior- en seniorleden tezamen ongeveer 123 euro per jaar. In 2012 was dat nog 117 euro. Bij benadering is de contributiehoogte in gelijke tred met de jaarlijkse inflatie van 2,5 procent gestegen (CBS StatLine 2014).

een stijging van bijna 12 procent. Bij benadering zijn de contributies in gelijke tred met de inflatie gestegen.³²

Naast de sportverenigingen is er ook informatie beschikbaar over andere sportaanbieders, zoals fitnesscentra en zwembaden. De Fitnessmonitor van het Mulier Instituut (Hover e.a. 2012) biedt afdoende inzicht in de ontwikkelingen in de fitnessbranche, ook waar het gaat om de financiële positie van de fitnesscentra. In dit onderzoek wordt de totale omzet van fitnesscentra in 2008 op bijna 1 miljard euro geschat. Het ontbreekt aan een overzicht van de kosten van fitnesslidmaatschappen. De Zwembadmonitor die het Mulier Instituut in opdracht van VSG heeft uitgevoerd gedurende 2011 en 2012, beschrijft naast de aanwezigheid van zwembaden in Nederland ook de exploitatievormen, het gemeentelijke privatiseringsbeleid (zie onderstaand kader), de toegangsprijzen en ontwikkeling in baten en lasten (Van der Werff e.a. 2013). Hieruit blijkt onder andere dat een derde van de inkomsten van exploitanten van zwembaden bestaat uit gemeentelijke bijdragen. Een kaartje voor het zwemmen in een openbaar varieerde in 2011/2012 doorgaans van 3 tot 5 euro. 85 procent van de prijskaartjes zonder korting valt binnen deze prijsrange. Het verdient aanbeveling om deze monitor op een later moment te herhalen om te kunnen bezien of de financiële positie en toegangsprijzen van zwembaden is veranderd. Overigens beschikt ook het CBS over specifieke gegevens van zwembaden met betrekking tot het aantal zwembaden, exploitatievorm, de oppervlakte van het zwemwater en recreatieve voorzieningen per type bad. Deze gegevens reiken vooralsnog niet verder dan 2006.

³² Uitgaand van een jaarlijkse inflatie van gemiddeld 2 procent gedurende de periode 2008–2012 (CBS StatLine 2014).

Privatisering sportaccommodaties

Diverse verzelfstandigingen en privatiseringen van sportaccommodaties vinden als gevolg van gemeentelijke bezuinigingen plaats. Tegenwoordig is een derde van de buitensportaccommodaties geheel geprivatiseerd en een vijfde van de buitensportaccommodaties gedeeltelijk (Bakker & Hoekman 2013).

Exploitanten van zwembaden ondervinden hiervan de gevolgen aan den lijve. Waar in de crisis van de jaren tachtig van de vorige eeuw al gestart is met privatisering van zwembaden, zien we nog steeds een toename van het aantal geprivatiseerde zwembaden (1988: 36%, 2009: 68%). Toegangkaartjes bij geprivatiseerde zwembaden blijken duurder dan gemeentelijke zwembaden. In kleine gemeenten (minder dan 30 duizend inwoners) zijn volwassenen van 30 jaar gemiddeld 43 eurocent duurder uit bij commercieel geëxploiteerde zwembaden ten opzichte van gemeentelijke zwembaden. Volwassenen van 70 jaar zijn 48 eurocent duurder uit. In grote gemeenten (meer dan 40 duizend inwoners) zijn kinderen van acht jaar 70 eurocent goedkoper uit bij gemeentelijke zwembaden dan bij commerciële zwembaden. Dit alles betekent niet per definitie dat de tevredenheid ook gemiddeld hoger is bij bezoekers van commercieel geëxploiteerde zwembaden (Bakker 2013). Als gevolg van een afname van het aantal zwembadbezoekers en de noodzakelijke gemeentelijke bezuinigingen als gevolg van decentralisaties wordt 12 procent van de Nederlandse zwembaden met sluiting bedreigd (Van der Werff e.a. 2013).

Naast de aanwezige sportmonitors is er op ad hoc-basis informatie beschikbaar van andere sportaanbieders (zie onderstaand kader) van wie het wenselijk zou zijn om dergelijke onderzoeken diepgaander en vaker uit te voeren. Een groot deel van de sportaanbieders heeft echter onvoldoende zicht op de financiële ontwikkelingen van de verenigingen. Zo geeft de KNVB te kennen dat er incidenteel onderzoek is verricht naar wat mensen bereid zijn te betalen aan contributiegeld, maar is er geen totaalbeeld van de gemiddelde contributies bij voetbalclubs. Voor dergelijke informatie wordt veelal verwezen naar de websites van de verenigingen zelf.

De Koninklijke Nederlandse Hippische Sportfederatie (KNHS) heeft de totale omzet van de hippische sector op 1,2 miljard euro in 2013. Maneges aangesloten bij de Federatie van Nederlandse ruitersportcentra (FNRS) realiseren een geschatte omzet van minimaal 95 miljoen euro per jaar. Beoefenaars van de paardensport in Nederland geven op jaarbasis in totaal zo'n 650 miljoen euro uit. In de periode 2006-2011 zijn deze bestedingen toegenomen met 22 procent. Daarbij wordt geconstateerd dat uitgaven aan de wedstrijdsport dalen, terwijl de uitgaven aan recreatief paardrijden stijgen (KNHS 2014). Uit het onderzoek blijkt echter niet hoe het sportaanbieders van de paardensport over de gehele linie financieel vergaat en of zij problemen ervaren met het sluitend krijgen van de jaarlijkse begroting. Volgens het CBS boekten de in totaal 1.550 Nederlandse maneges een batig saldo van 30 miljoen euro in 2009, goed voor een positief saldo van gemiddeld ruim 19 duizend euro per manege (CBS StatLine 2014).

De markt voor sportvissers kent 1,8 miljoen actieve vissers die samen goed zijn voor een totale besteding van 0,8 miljard euro, waarvan 468 miljoen euro in de winkel wordt besteed. De visserij kent een complexe markt die een breed en diep aanbod vraagt. In Nederland hebben sportwinkels nog nauwelijks vismateriaal in hun assortiment (HBD 2013).

De Nederlandse Golf Federatie uit in haar jaarverslag en beleidsplan 2012-2016 haar zorgen over de maatschappelijke en economische ontwikkelingen die mogelijk ook golfspelers dwingen tot beslissingen omtrent hun uitgaven aan de golfsport. Verschijnselen als individualisering, informatisering en vergrijzing beïnvloeden ook de golfsport. Golfspelers van deze tijd hechten meer aan klantgerichte dienstverlening. Golfclubs en -banen houden er rekening mee dat de economische crisis golfspelers dwingt tot keuzes in hun patroon van sportuitgaven. Nadat de golfsport in de afgelopen decennia sterk in ledental toegenomen is, vlakt de groei van het aantal geregistreerde golfers (bijna 390 duizend) sinds enkele jaren af (NGF 2012).

3.4 Conclusie

In zijn algemeenheid is maar beperkt informatie beschikbaar over de kosten van het sportaanbod. Dit gaat op voor zowel de hoogte van de contributie als de ontwikkeling in de andere kosten van sport, zoals sportkleding en sportattributen, lesgeld en het prijsniveau van de sporthoreca. De beschikbare informatie wordt doorgaans ad-hoc verzameld en staat nauwelijks toe om in te zoomen op specifieke takken van sport of bevolkingsgroepen (bijv: het Budgetonderzoek van het CBS). Het ontbreekt aan voldoende betrouwbare gegevens over de wijze waarop gemeenten bezuinigingsopgaven vertalen in beleid en de keuzes die daarin worden gemaakt (bijv. de ontwikkeling van huurprijzen van sportaccommodaties, subsidies aan verenigingen, uitstellen investeringen, privatisering). Het CBS verzamelt (driejaarlijks) informatie over het financiële reilen en zeilen van verschillende sportaanbieders, maar niet over prijsstellingen en contributies, en ook niet in relatie tot bijvoorbeeld het gemeentelijke beleid. Verschillende branche-organisaties doen dat wel, al dan niet in samenspraak met een onderzoeksbureau, maar, met uitzondering van het onderzoek naar de sportverenigingen, gebeurt ook dat vooral ad-hoc en basaal. De huidige gegevens staan geen antwoord toe op de vraag hoe gemeentelijke bezuinigingen doorwerken in tariefstellingen of in de financiële vitaliteit van verenigingen. Het is wenselijk om onderzoek naar de kosten van sport meer structureel in te bedden in een adequaat monitor-programma.

4. Betaalbaarheid van sport

In de voorgaande hoofdstukken hebben we vastgesteld dat de gegevens erop wijzen dat een stijging van de kosten van sport verwacht mag worden in de komende jaren. Dit roept vragen op over de huidige en toekomstige betaalbaarheid van sport: gaan burgers minder aan sport doen, als inkomens dalen en/of prijzen stijgen? Hoe reageren overheden en sportaanbieders? Dit hoofdstuk wijdt uit over dit onderzoeksthema, met een discussie over de mogelijke gevolgen van de recessie op de betaalbaarheid van sport (paragraaf 4.1) en onderzoeksmethodieken (paragraaf 4.2) die worden toegepast om deze betaalbaarheid in kaart te kunnen brengen. In paragraaf 4.3 volgen de conclusies.

4.1 Betaalbaarheid sport

In hoofdstuk 2 refereerden we al aan gelijk gebleven huishoudensuitgaven aan sport en concludeerden we dat sport onderaan op eventuele bezuinigingslijstjes staat. In zijn algemeenheid stellen we vooralsnog vast dat sport betaalbaar is en dat ‘te duur’ zelden een reden is niet te sporten of te stoppen met sport (Breedveld e.a. 2013; Késenne 2011).³³ Taks (1994) concludeert in haar proefschrift - een van de weinige diepgaande studies over de betaalbaarheid van sport - over de rol van geld bij de sociale gelaagdheid in de sport dat zowel sportsociologische als sporteconomische studies erop wijzen dat de vraag naar sport in het algemeen prijsinelastisch is, waarbij een verhoging van de prijs een gering effect heeft op de vraag. De sportbeoefenaar is eerder ongevoelig voor prijsveranderingen bij zijn/haar favoriete sport. Desalniettemin stelt zij eveneens dat het helaas ontbreekt aan longitudinaal onderzoek om vast te stellen wat de invloed van contributieverhogingen van sportverenigingen is op de continuering van het lidmaatschap.

Internationaal onderzoek wijst uit dat een lager besteedbaar inkomen als gevolg van de recessie wel degelijk kan leiden tot minder bestedingen aan vrijetijdsactiviteiten, waaronder sport, waardoor de sportdeelname bij lage inkomensgroepen afneemt. Zo wordt op basis van de landelijke sportmonitor in Ierland geconcludeerd dat de daling van de sportdeelname in 2008 deels is toe te schrijven aan de recessie (Lunn & Layte 2008). In Engeland hadden de recessies in de jaren tachtig en negentig van de vorige eeuw geen invloed op de sportdeelname, maar voor de huidige recessie (vanaf 2008) wordt een duidelijk negatief effect op de sportdeelname vastgesteld (Gratton & Kokolakis 2012). Voor het bepalen van dit effect hebben Gratton en Kokolakis (2012) door de tijd heen gekeken naar de relatie tussen sportdeelname en macro-economische factoren, zoals het bbp. Verder is cross-sectioneel, per jaar, gekeken naar verklarende modellen voor sportdeelname en bekeken of variabelen als sociaal-economische status, inkomen, opleiding en beroepsstatus, meer of minder verklarende kracht hebben in deze modellen.

Hoewel onderzoek naar bezuinigingen op sport laat zien dat sport onderaan op eventuele bezuinigingslijstjes staat (Hoekman & Straatmeijer 2013), is onbekend of huishoudens niet zullen gaan bezuinigen op sport als de kosten van sportlidmaatschappen in vergelijking met voorgaande jaren fors

³³ Overigens bestaat bij de betaalbaarheid van topsport vaker de indruk dat lageinkomensgroepen dit niet kunnen betalen, met als uitzondering de voetbalsport, waar talenten veelal op jonge leeftijd worden herkend en onder de hoede worden genomen door voetbalclubs. Mogelijkerwijs verklaart dit tevens dat topsporters dikwijls hoogopgeleid zijn.

omhoog zullen gaan. Wat mensen in financieel moeilijke tijden bereid zijn te betalen voor de sportbeoefening, is een complex vraagstuk. Dit komt mede omdat de bereidheid om te betalen, afhankelijk is van tal van factoren. Denk hierbij onder andere aan de eigen intrinsieke motivatie om te sporten, de kwaliteit van het aanbod en de eigen financiële situatie.

Aandachtsgroepen bij betaalbaarheid van sport

Sport is betaalbaarder als de kosten laag zijn, de bestedingsruimte groot en sport hoog scoort in de lijst met voorkeuren in vergelijking met andere (vrijetijds)bestedingen. Groepen met minder bestedingsruimte en een mindere voorkeur voor sport, vragen dan ook om extra aandacht bij vraagstukken rondom de betaalbaarheid van sport. Hieronder gaan we specifiek in op kinderen die opgroeien in armoede en huishoudens met een minimuminkomen.

Onderzoek van het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) uit 2008 naar de maatschappelijke deelname van kinderen in armoede laat zien dat financiële redenen voor arme kinderen een belangrijke rol spelen bij het niet deelnemen aan sport.³⁴ Volgens het onderzoek zit gemiddeld genomen ongeveer driekwart van alle kinderen in Nederland op een sportclub. Dat geldt echter niet voor kinderen uit arme gezinnen (<120% sociaal minimum). In gezinnen die rondkomen van een bijstandsuitkering, is iets minder dan de helft lid van een sportclub, terwijl driekwart van de kinderen die niet op een sportclub zitten, dat eigenlijk wel graag zouden willen. Ouders van deze kinderen gaven aan dat dit vooral aan de financiële situatie van het gezin lag (Jehoel-Gijsbers 2009).

Bij het bovengenoemde onderzoek plaatste Janssens (2009) vervolgens enkele kritische kanttekeningen.³⁵ Zo zou het SCP uitgaan van een onrealistisch hoge contributieprijs.³⁶ Tevens werd kritiek geuit op het onderbelichten van culturele factoren als verklaring voor het niet deelnemen aan sport. Zo groeien allochtone kinderen dikwijls op in huishoudens die moeten rondkomen van een minimuminkomen, maar heerst er tegelijkertijd onbekendheid met het verenigingsleven bij de ouders van allochtone kinderen. Volgens Janssens is het nog maar de vraag of deze kinderen vaker gaan sporten als het huishouden over een hoger inkomen beschikt.

Een vervolgmeting op het onderzoek van het SCP uit 2008 laat zien dat tussen 2008 en 2010 meer bijstandskinderen maatschappelijk actief zijn geworden en dat arme kinderen minder vaak door financiële redenen belemmerd zijn om aan sport te doen (Roest 2011). Daarbij speelde de financiële hulp en ondersteuning in natura van gemeenten en organisaties als het Jeugdsportfonds en Stichting Leergeld een belangrijke rol. Mede door het gevoerde beleid hebben de bijstandskinderen hiermee hun achterstand ten opzichte van de andere inkomensgroepen verkleind. Uit de Kinderrechtenmonitor blijkt dat er in 2010 194.000 kinderen waren die om financiële redenen niet konden meedoen aan sport, zwemles, scouting of culturele en creatieve activiteiten. Dit waren echter niet alleen kinderen uit een

³⁴ Het onderzoek uit 2008 vormde een nul-meting. In totaal werden 2.202 kinderen en één van hun ouders bevestigd naar hun vrijetijdsactiviteiten, waaronder sport. Een 1-meting volgde in 2010.

³⁵ www.sportknowhow.nl/index.php?pageid=detail&catid=OpenPodium&cntid=3477

³⁶ Volgens het SCP bedroegen de gemiddelde jaarlijkse uitgaven aan sportlidmaatschappen 326 euro per kind, terwijl volgens de Verenigingsmonitor van het Mulier Instituut de gemiddelde jaarcontributie 80 euro per jaar bedroeg in 2007.

gezin met een inkomen tot 120 procent van het sociaal minimum. Het merendeel (108.000 van de 194.000 kinderen) kwam niet uit deze groep (Brunning e.a. 2012).

Als gevolg van de economische crisis is het aantal kinderen dat leeft in armoede, in de afgelopen jaren echter flink toegenomen. Zo leefde in 2012 ruim 11 procent van de kinderen in een gezin waarin onvoldoende geld is om aan sportieve of culturele activiteiten te kunnen deelnemen. Met de toename van het aantal kinderen in armoede en de verwachte stijging van de kosten voor sport is meer aandacht voor de sportbeoefening van arme kinderen gewenst.

Uit de monitor Ongevallen en Bewegen in Nederland (OBiN) zijn trendgegevens beschikbaar over de periode 2010-2013. Daaruit blijkt een lichte stijging van de sportdeelnamecijfers onder jeugdigen in alle inkomenscategorieën met uitzondering van de jeugd 6-17 jaar uit gezinnen met een minimuminkomen. Bovendien hebben kinderen in een huishouden met een minimuminkomen of een tussen het minimum- en modaal inkomen, minder vaak een lidmaatschap bij een sportvereniging (tabel 4.1).

Tabel 4.1 Sportdeelname kinderen 6–17 jaar naar achtergrondkenmerken (geslacht, opleidingsniveau hoofdkostwinner, huishoudinkomen) voor 2010–2011 en voor 2012–2013, in procenten

	2010–2011		2012–2013	
	sportdeelname (12 x per jaar)	lidmaatschap sportvereniging	sportdeelname (12 x per jaar)	lidmaatschap sportvereniging
Geslacht				
Jongen	85	72	89	77
Meisje	85	68	86	73
Opleiding hoofdkostwinner				
Laag	78	59	80	66
Midden	86	71	86	73
Hoog	89	77	92	82
Huishoudinkomen				
Minimuminkomen (< 12.500 euro)	73	55	73	53
Tussen minimum en modaal (12.500 – 25.999 euro)	74	48	74	59
Modaal (26.000 – 38.999 euro)	87	71	87	74
Tussen 1 en 2 keer modaal (39.000 – 64.999 euro)	86	76	89	79
Twee keer modaal (65.000 – 77.499 euro)	88	77	94	83
Tussen 2 en 3 keer modaal	93	77	93	86
Drie keer modaal of meer	96	85	–*	–*

* Geen gegevens beschikbaar.

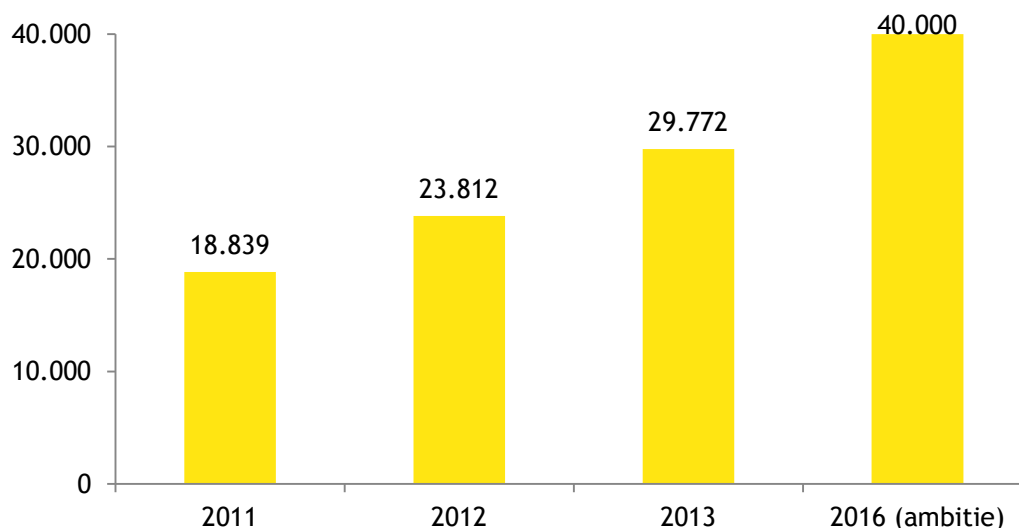
Bron: Mulier Instituut (OBiN 2010-2013)

Een tekort aan financiële middelen is een belangrijke risicofactor voor een achterblijvende sportdeelname, maar vaak zijn er meerdere drempels te overwinnen. Risicofactoren als financiële positie, afkomst, gezinssamenstelling en opleidingsniveau van ouders zijn nauw met elkaar verweven. Ook gebrek aan rolmodellen en onvoldoende ervaring met de sportcultuur kunnen ervoor zorgen kinderen onvoldoende worden gestimuleerd naar een sportvereniging te gaan. Ouders hebben bij de sportstimulering van hun kinderen een belangrijke rol. Zij kunnen kinderen faciliteren, enthousiasmeren, aansporen of zelfs regelrecht verplichten om actief te worden of te blijven, en kunnen tevens zelf het goede voorbeeld geven (Reijgersberg & Van der Poel 2014; Frelie & Janssens 2007).

Zoals in hoofdstuk 2 naar voren kwam, investeert de overheid in minimaregelingen voor kinderen die opgroeien in armoede, om te voorkomen dat de sociaal-economische positie van deze jongeren hen weerhoudt van actieve sportbeoefening. Om in aanmerking te komen voor een bijdrage van het Jeugdsportfonds dienen ouders/verzorgers en kind(eren) te voldoen aan criteria die per gemeente kunnen verschillen.³⁷ Indien een gemeente niet is aangesloten bij het Jeugdsportfonds, bieden enkele gemeenten ook andere minimaregelingen.

Het Jeugdsportfonds maakt een groei door zowel in het aantal kinderen dat financieel wordt bijgestaan en het aantal lokale fondsen, als in het aantal aangesloten gemeenten. In 2013 telde het Jeugdsportfonds 20 lokale fondsen, 11 provinciale fondsen en was er een samenwerkingsverband met 180 gemeenten. In totaal werd er voor 4,5 miljoen euro direct besteed aan kinderen. Bijna 30 duizend aanvragen werden in 2013 goedgekeurd. In 2012 waren dat er nog bijna 24 duizend (figuur 4.1).

Figuur 4.1 Aantal goedgekeurde aanvragen

Bron: Jeugdsportfonds (2013)

³⁷ Het maximale bedrag dat wordt uitgekeerd, is 225 euro per aanvraag en dient te worden besteed aan contributiekosten en/of sportattributen. Het Jeugdsportfonds betaalt de contributie rechtstreeks aan de sportvereniging/aanbieder of verstrekt de ouder/verzorgers een tegoedbon die kan worden ingeleverd bij een winkel waarmee het Jeugdsportfonds samenwerkt. Zie: <http://www.jeugdsportfonds.nl/>.

Het SCP en het CBS stelden in het Armoedesignalement 2013 het minimaal maandelijks vereiste budget voor sport en hobby's vast op 17 euro per maand voor alleenstaanden met een '*niet-veel-maar-toereikendbudget*' (SCP & CBS 2013).³⁸ Dat is een budget dat een persoon of huishouden kan voorzien in basisbehoeften en ruimte biedt voor enkele additionele behoeften, zoals sociale participatie en sport, maar bijvoorbeeld niet (verre van) toereikend is voor een auto.

Hoewel de minimaal vereiste sportbudgetten voor huishoudens met meerdere personen niet in het Armoedesignalement werden opgenomen, lijkt het op basis van de door het Nibud opgestelde minimumbegrotingen voor veel huishoudens met een minimuminkomen onwaarschijnlijk dat er genoeg geld beschikbaar is voor sport, zeker als sport in de nabije toekomst over de gehele linie duurder wordt. Dat laatste gaat in het bijzonder op voor paren met een minimuminkomen met twee of meer kinderen, aangezien deze begrotingen zonder uitgaven aan sport maandelijks al op een tekort uitkomen.

Volgens voorspellingen van het SCP komt het aandeel huishoudens in Nederland dat in 2014 moet rondkomen van een inkomen onder de 'lage-inkomensgrens', uit op ruim 10 procent (SCP & CBS 2013). Dat zijn zo'n 717 duizend huishoudens. Ter vergelijking: in 2012 moesten nog 664 duizend huishoudens het doen met een inkomen beneden de lage inkomensgrens. Dat zijn inkomens die lager zijn dan de door het Nibud beschreven minimumbegrotingen en die dus niet tot nauwelijks ruimte bieden voor sportlidmaatschappen.

Overigens is het niet vanzelfsprekend dat sport betaalbaar blijft voor alle huishoudens met een inkomen dat boven het minimuminkomen ligt, maar beneden het modaal inkomen. Zo houden de minimumbegrotingen van het Nibud geen rekening met school- en studiekosten, en wordt bij alle uitgaven uitgegaan van zo laag als mogelijke kosten (Nibud 2014). Indien deze kosten hoger liggen, blijft er in veel gevallen, ook bij inkomens hoger dan het minimum, weinig additionele ruimte over voor bijvoorbeeld sport. Daarnaast maken huishoudens boven een bepaalde inkomensgrens geen aanspraak op minimaregelingen voor sport, waardoor het voor huishoudens met een inkomen net boven de minimumbegrotingen van het Nibud nog steeds lastig is om voldoende geld vrij te maken voor sport.

4.2 Willingness to pay en prijselasticiteit

Het ontbreekt nog aan diepgravender studies die nauwgezet ingaan op de wisselwerking tussen sportbeoefening en prijs van het sportaanbod: in welke mate er sprake is van een prijsdrempel voor de sportbeoefening en wat de gevolgen zijn van contributieverhogingen voor het continueren van het lidmaatschap. En in aanvulling hierop de interactie tussen deze factoren en demografische en sociaal-economische factoren, alsmede geografische factoren en aanwezig concurrerend sportaanbod. Tot op heden richtte onderzoek naar de betaalbaarheid van sport zich vooral op 'wat als'-vraagstukken, waarbij mensen worden gevraagd wat ze in een fictieve situatie zouden doen of wat ze eventueel bereid zouden zijn om te betalen voor de sportbeoefening. Dit type onderzoek is beter bekend als 'willingness to pay'-onderzoek. Daarnaast bestaat er meer algemene prijselasticiteit-onderzoek.

Bij het bepalen van de betaalbaarheid van sport is het van belang om te beseffen dat de vraag naar sport wordt bepaald door tal van factoren, waardoor het moeilijk is om precies bloot te leggen welk deel van de verandering in de vraag verband houdt met een prijswijziging. In eerder onderzoek zijn

³⁸ Het *niet-veel-maar-toereikendbudget* bedroeg in 2012 maandelijks 1.042 euro voor alleenstaanden en 1.740 euro voor een paar met kind (SCP 2013).

diverse factoren genoemd waarmee rekening moet worden gehouden bij het meten van prijselasticiteit of de willingness to pay (zie o.a. De Boer 2012; Késenne & Butzen 1987):

- Mogelijkheid/gemak om over te stappen naar een vergelijkbaar goed of dienst, bijvoorbeeld een andere sportvereniging of een sport buiten het (gemeentelijk gesteunde) verenigingsaanbod om. Hierbij moet ook rekening worden gehouden met de sociale binding met een vereniging en de afstand tussen het sportaanbod en de woning van de sporter (geografische spreiding van het sportaanbod), hetgeen een overstap moeilijker kan maken;
- Aanwezigheid en prijzen van complementaire goederen of diensten, benodigd om de overstap naar een andere sport te maken. Denk hierbij aan de benodigde sportkleding en/of sportmaterialen;
- Verschuivingen in de kwaliteit van het aanbod en de perceptie daarvan door consumenten, zoals kwaliteit van velden of hallen of gewijzigde trainings- of toegangstijden;
- Externe omstandigheden, zoals bijvoorbeeld het weer (bijvoorbeeld een 'schaatswinter'). Denk ook aan verschuivingen binnen de potentiële klantenkring van de sportaanbieder, bijvoorbeeld door veranderingen in de bevolkingsomvang en leeftijdsopbouw.

Naast de bovengenoemde punten zijn ook zaken in de persoonlijke situatie van de sporter van invloed (zie o.a. De Boer 2012):

- Het budget van de sporter. Sporters die meer te besteden hebben, zijn mogelijk bereid grotere prijsstijgingen voor lief te nemen. Dat maakt het interessant om prijselasticiteiten in kaart te brengen bij mensen met hogere en lagere inkomens om zodoende de verschillen in consequenties van prijsverhogingen van de sportbeoefening tussen inkomensgroepen te bepalen;
- Sporters met een dubbel lidmaatschap zeggen mogelijk eerder een van de lidmaatschappen op bij het duurder worden van sport. Dit laatste hoeft niet te betekenen dat de sporter stopt met sporten;
- Effect van een prijsverandering op het overig besteedbaar inkomen; het zogenaamde inkomenseffect;
- De huidige prijs van het sportaanbod en de persoonlijke perceptie van deze prijs. Als de huidige prijs als hoog wordt ervaren, zullen de effecten van prijsveranderingen op de sportdeelname groter zijn dan wanneer de sportkosten als laag worden ervaren;
- De samenstelling van het totale kostenplaatje voor het sportaanbod (zie 3.2). Wanneer de totale sportuitgaven aan een specifieke sport voor een groot deel zijn bepaald door de contributiekosten (fitness, zwemmen), zal een stijging daarvan grotere consequenties hebben dan wanneer deze een kleiner deel uitmaken van de totale sportuitgaven (hardlopen, wandelen, fietsen etc.).
- De achtergrond van de sporter (geslacht, leeftijd, herkomst, opleiding, inkomen etc.);
- De motivatie voor de sportdeelname. Recreanten hebben een ander doel voor ogen om te sporten dan bijvoorbeeld verenigingssporters, (semi)professionele sporters en mensen die sporten uit gezondheidsoverwegingen. De prijselasticiteit zal verschillen per groep;
- Levensloopveranderingen (de overgang van studeren naar werken, trouwen, kinderen krijgen) en ontwikkeling in beschikbare tijd of inkomen met als gevolg bijvoorbeeld een verandering in sportvoorkeur.

Bij het bepalen van de bereidheid om te betalen voor sport dienen bovenstaande factoren in acht genomen te worden. Onvoldoende inzicht in deze achtergrondfactoren kunnen leiden tot een verkeerd beeld over de rol van prijs. Bij het navolgende, waarin de twee onderzoeksmethoden, prijselasticiteit en willingness to pay, verder worden beschreven, dient dit voor ogen te worden gehouden.

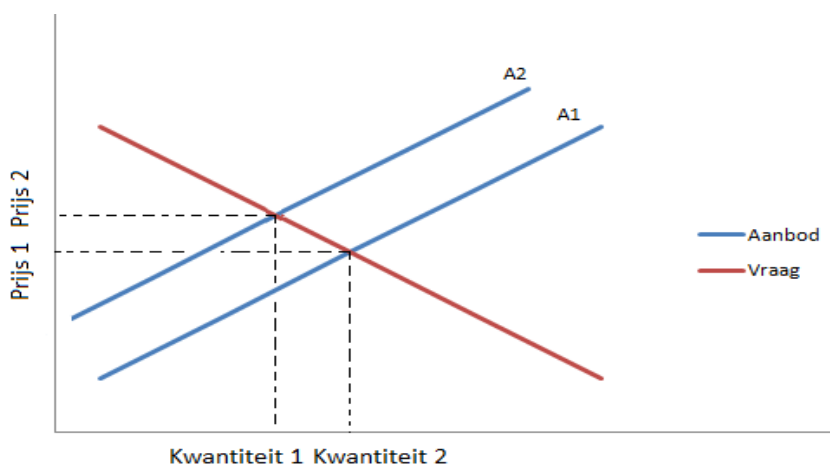
Prijselasticiteit

De verhouding tussen een percentuele verandering in prijs en de afname van een goed of dienst wordt in de economie de prijselasticiteit genoemd. Hoewel het beschikbare sportonderzoek zich vooral heeft gericht op de prijselasticiteit van de vraag naar kijksporten (ticketverkoop, televisiekijkcijfers etc.), is het ook mogelijk om de prijselasticiteit van de sportdeelname te beredeneren, bijvoorbeeld aan de hand van ledentallen bij sportverenigingen of bezoekersaantallen van sportaccommodaties (inclusief sociaaldemografische profielen van de leden/bezoekers) en wijzigingen in contributiegelden en toegangsprijzen met inachtneming van sociaaldemografische profielen van leden als verklarende variabele.

Uitgaande van de theorie van economische marktwerking kan gesteld worden dat de vraag naar een goed of dienst, bijvoorbeeld een lidmaatschap bij een sportaanbieder, in principe toeneemt als de prijs daarvan zakt en dat de vraag afneemt naarmate de prijs stijgt.

Als een sportaanbieder besluit om de prijs van het sportlidmaatschap te verhogen, bijvoorbeeld omdat gemeentelijke accommodatietarieven zijn gestegen of omdat subsidies zijn afgenomen, zal in principe de vraag naar het sportaanbod afnemen. In figuur 4.2 zien we hoe dit proces eruitziet op de markt van het sportaanbod. De aanbodcurve verschuift omhoog van A1 naar A2. De sportaanbieder vraagt nu voor hetzelfde sportaanbod / lidmaatschap, een hogere prijs. Vervolgens ontstaat er een nieuw marktevenwicht waarin de prijs is verhoogd van prijs 1 naar prijs 2 en de vraag naar het sportaanbod is verlaagd, van kwantiteit 1 naar kwantiteit 2. Met andere woorden: minder personen hebben een sportlidmaatschap en betalen daar een hogere lidmaatschapsprijs voor.

Figuur 4.2 Verschuiving marktaanbod en -kwantiteit bij het verhogen van de prijs, van prijs 1 naar prijs 2

De mate waarin de vraag naar sport verandert naar aanleiding van prijsveranderingen, hangt af van de steilte van de vraagcurve van de sporter. De vraag naar sport is 'inelastisch' als een verhoging van de prijs (bijvoorbeeld de contributie) niet leidt tot een noemenswaardige verandering in de vraag naar sport (bijvoorbeeld lidmaatschap sportvereniging). De vraag naar sport is 'elastisch' bij een situatie waarin een prijsstijging juist wel leidt tot een (aanmerkelijke) vermindering in vraag naar sportlidmaatschappen.

Of de sportaanbieder daadwerkelijk zijn of haar inkomsten vergroot met het verhogen van de lidmaatschapsrijzen, is dus afhankelijk van de prijselasticiteit. Als sprake is van een inelastische vraagcurve en de sporter dus bereid is hogere prijzen voor lief te nemen, is het voor de sportaanbieder mogelijk om de inkomsten te vergroten door de lidmaatschapslasten te verhogen. Bijvoorbeeld: een sportaanbieder met 100 leden en een jaarlijkse lidmaatschapsprijs van 100 euro, verhoogt de lidmaatschapskosten met 10 procent (de nieuwe prijs is 110 euro), hetgeen leidt tot opzegging van het lidmaatschap door 5 procent van de leden (nieuw ledental is 95 leden). De oorspronkelijke omzet was 10.000 euro (100 euro x 100 leden), maar neemt na de prijsverhoging toe tot 10.450 euro (110 euro * 95 leden).

Als de vraagcurve elastisch is, leiden hogere prijzen tot een relatief grote afname van het aantal lidmaatschappen en is het niet vanzelfsprekend dat het verhogen van de lidmaatschapskosten per saldo zal leiden tot meer inkomsten voor de sportaanbieder. Bijvoorbeeld: een sportaanbieder met 100 leden en een jaarlijkse lidmaatschapsprijs van 100 euro, verhoogt het lidmaatschapsgeld met 5 procent (de nieuwe prijs is 105 euro), hetgeen leidt tot opzegging van het lidmaatschap door 10 procent van de leden (nieuw ledental is 90 leden). De oorspronkelijke omzet was 10.000 euro (100 euro * 100 leden), maar neemt in dit geval na de prijsverhoging van het lidmaatschap af tot 9.450 euro (105 euro * 90 leden).

In formulevorm ziet prijselasticiteit (PE) er als volgt uit (zie bijvoorbeeld de Boer 2012):

$$PE = (\text{Percentuele verandering vraag}) / (\text{Percentuele verandering prijs})$$

De prijselasticiteit van sport is in de simpelste gedaante dus niet meer dan een coëfficiënt waarmee de samenhang tussen de afname (of toename) naar de vraag van de sportbeoefening³⁹ en prijsstijgingen (of dalingen) van het sportaanbod⁴⁰ wordt uitgedrukt. Als een sportvereniging bijvoorbeeld door een contributieverhoging van 10 procent, een krimp in het ledenbestand van 4 procent ervaart, dan is de prijselasticiteit van de contributie van de vereniging in kwestie -0,4 (= percentueel verschil ledenbestand / percentueel prijsverschil = -4 / 10). Een prijselasticiteit tussen -1 en 0 suggereert een inelastische vraag. Een prijselasticiteit kleiner dan -1 suggereert een elastische vraag.⁴¹

³⁹ Het percentuele verschil in de vraag naar sport is het verschil in de oorspronkelijke vraag en de vraag na een gegeven prijsstijging (of daling) van de sportbeoefening, gedeeld door de oorspronkelijke vraag.

⁴⁰ De percentuele verandering in prijs is het verschil in de oorspronkelijke prijs en de prijs na de gegeven prijsstijging, gedeeld door de oorspronkelijke prijs.

⁴¹ Een prijselasticiteit groter dan 0, ofwel de vraag naar een goed of dienst neemt toe naarmate de prijs hiervan stijgt, komt in de praktijk zelden voor.

Om die coëfficiënt te leren kennen is empirisch onderzoek nodig waarbij zichtbaar wordt wat concrete prijsstijgingen of -dalingen voor effect hebben gehad op de sportdeelname, uitgaande van overigens gelijkblijvende omstandigheden. Daarvoor zijn empirische gegevens nodig, in het bijzonder tijdreeksen, waarmee koppelingen tot stand kunnen worden gebracht tussen ontwikkelingen in de prijs van sport en in de sportdeelname. Het meten van prijselasticiteit is geen eenvoudige opgave, mede gegeven de eerder benoemde factoren die een rol spelen bij de bereidheid om meer te betalen voor sport. Tevens blijkt in de praktijk de vraag naar goederen of diensten vrijwel nooit precies gelijk te veranderen bij gelijke prijswijzigingen.

Het prijselasticiteitonderzoek is in Nederland nog redelijk nieuw. De Hogeschool Arnhem Nijmegen (HAN) heeft vooral werk verricht op dit terrein, maar werkt nog vaak met een 'ruwe' prijselasticiteit (De Boer 2012). Een 'ruwe' prijselasticiteit houdt in dat enkel is gekeken naar de ontwikkeling in prijs en de ontwikkeling in ledenaantal of bezoek. De uitkomsten van dit 'ruwe' prijselasticiteit onderzoek zijn ten beste indicatief, want ze kennen door het negeren van de context een grote foutmarge. Dit gaat bijvoorbeeld op bij het analyseren van de gevolgen van contributieverhogingen bij sportverenigingen. Verenigingen stellen veelal aan het eind van het seizoen de contributie voor het volgende seizoen vast, op basis van de actuele financiële situatie. Als op dat moment minder leden worden voorzien voor het komend seizoen, dan is het aannemelijk dat een hogere contributie wordt vastgesteld, omdat de vaste kosten over minder leden moeten worden omgeslagen. In dit geval is de oorzaak minder leden en het gevolg een stijging van de contributie. Bij onderzoek op basis van de 'ruwe' prijselasticiteit wordt dan echter gesproken van afname van het aantal leden als gevolg van de contributieverhoging, omdat standaard wordt uitgegaan van deze oorzaak-gevolgrelatie. Hiermee is het aannemelijk dat de prijselasticiteit van sport wordt overschat. Het is zodoende gewenst om ook aandacht te hebben voor de context en de volgtijdelijkheid van prijsverhogingen en eventuele ledenuitval om betrouwbare uitspraken te doen over de prijselasticiteit van sport.

Willingness to pay

De willingness to pay (WTP)-methode vraagt de sporter naar wat hij of zij maximaal zou willen betalen (in euro's of andere valuta) voor de huidige sportbeoefening. Daarmee wordt impliciet gevraagd boven welk prijsniveau hij denkt geen gebruik meer te maken van het huidige sportaanbod. Op basis van de door respondenten opgegeven betalingsbereid kan worden nagegaan hoeveel sporters zouden afhaken bij een bepaalde prijsverhoging. WTP-onderzoek heeft als voordeel ten opzichte van prijselasticiteitonderzoek dat het uitgaat van de huidige betalingsbereidheid voor het huidige sportaanbod. In tegenstelling tot longitudinaal onderzoek zijn daarmee de externe omstandigheden constant. Bovendien kan de respondent tegelijkertijd naar additionele gegevens worden gevraagd (socio-demografische achtergrond, beweegredenen om te (stoppen met) sporten), terwijl men bij prijselasticiteitonderzoek aangewezen is op de beschikbare empirische gegevens, die dikwijls onvolledig zijn.

Daarnaast kan respondenten gevraagd worden naar een referentieprijs, de prijs die vanuit de optiek van de sporter rechtvaardig is. Op basis van de huidige prijs en de opgegeven referentieprijs kan de relatieve betalingsbereidheid worden bepaald (de referentieprijs gedeeld door de huidige prijs). Deze relatieve betalingsbereidheid is een coëfficiënt, waarbij een coëfficiënt groter dan 1 suggereert dat een sporter eigenlijk bereid is meer te betalen voor het huidige sportaanbod dan dat hij of zij nu doet. De tegenovergestelde situatie is het geval bij een coëfficiënt kleiner dan 1. De referentieprijs kan door de respondent realistischer worden ingeschat, naarmate er meer kennis is over de samenstelling van de

prijs van het sportaanbod, zoals de bij het contributiegeld inbegrepen accommodatiehuur, gemeentelijke belastingen en andere heffingen.

WTP-onderzoek heeft ook belangrijke nadelen in de vorm van de hypothetische en strategische bias van de respondent (Johnson e.a. 2007). De hypothetische bias treedt op wanneer een respondent wordt gevraagd naar zijn of haar maximale betalingsbereidheid, terwijl de respondent in kwestie weet dat het bedrag in de werkelijkheid niet betaald hoeft te worden. Daar het een fictieve situatie voorstelt, is de respondent mogelijk geneigd een hogere betalingsbereidheid op te geven dan wanneer de respondent daadwerkelijk zou over moeten gaan tot betaling. De strategische bias leidt in veel gevallen juist tot een te lage betalingsbereidheid. De respondent is namelijk in de veronderstelling dat zijn of haar opgegeven betalingsbereidheid mogelijk van invloed is op de toekomstige prijs, waardoor het in het eigen belang van de respondent is om een lagere prijs als maximale betalingsbereidheid te noemen. Bij de uitvoering en interpretatie van een WTP-onderzoek dient rekening te worden gehouden met deze aspecten.

In het algemeen blijkt dat een geïsoleerd WTP-onderzoek voor de sport leidt tot een hoge WTP. Als de respondent wordt gevraagd rekening te houden met het totaal aan goederen en diensten, waaronder sport, dat met een bepaald budget betaald moet worden, dan zou de WTP lager uitkomen. Als voor elk goed en elke dienst een geïsoleerde WTP af wordt genomen, dan wordt de geaggregeerde WTP veel hoger dan het beschikbare budget. Voor een beter beeld wordt daarom ook wel gebruikgemaakt van 'contingent valuation', zoals de DiscreteKeuzeMethode, waarbij respondenten gedwongen worden om een uitruil te maken tussen verschillende belangrijke kenmerken van bijvoorbeeld sport, met verschillende levels. Daarbij valt te denken aan goedkope individuele sport verder van huis en duurdere teamsport dicht bij huis. Dit biedt een realistischer beeld dan geïsoleerde WTP-vragen.

4.3 Conclusie

Op basis van de diverse wetenschappelijke studies is vast te stellen dat sport voor velen betaalbaar is, en dat 'te duur' niet snel een reden is niet te sporten of te stoppen met sport. De reden om niet te sporten is doorgaans geen kwestie van geld, maar van tijd of prioriteit. Desalniettemin wijst internationaal onderzoek uit dat een lager besteedbaar inkomen als gevolg van de recessie wel degelijk kan leiden tot minder bestedingen aan vrijetijdsactiviteiten, waaronder sport. Zeker geldt dat voor huishoudens met lagere inkomens en voor kinderen die opgroeien in armoede. Toch spelen ook in die situaties ook andere factoren dan financiële krapte een rol in de keuze om te gaan of te blijven sporten. Het (verklarende) onderzoek naar de betaalbaarheid van sport staat daarbij nog in de kinderschoenen en verdient een verdere doorontwikkeling. Het onderzoek naar sportdeelname vindt thans vooral plaats door sociologen en psychologen. Vanuit de economische theorievorming is de afgelopen twintig jaar niet of nauwelijks een input geleverd aan dat debat, althans niet in Nederland. Mogelijke interessante concepten zijn prijselasticiteit (zie o.a. De Boer 2012) en de WTP met behulp van de DiscreteKeuzeMethode.

5. Conclusies en aanbevelingen

In de hoofdstukken 2 t/m 4 bespraken we het huidige kennisniveau en de kennislacunes in de bestedingen aan sport (hoofdstuk 2), de kosten van het sportaanbod (hoofdstuk 3) en het meer verdiepende onderzoek naar de consequenties van financiële krapte voor de sportdeelname (hoofdstuk 4). In dit afsluitende hoofdstuk geven we in concluderende vorm antwoord op de onderzoeksvragen en verstrekken we een uitgewerkt advies voor de onderzoeksprogrammering voor de financiële aspecten van sport.

5.1 Belangrijkste kennisvragen

In de vorige hoofdstukken is systematisch de kennis over financiële aspecten van sport in beeld gebracht. Op basis van dit overzicht en de input van de betrokken experts is gekomen tot een vijftal kernthema's binnen de financiële aspecten. Hieronder geven we binnen de vijf kernthema's puntsgewijs de belangrijkste kennisvragen weer.

- *Overheidsuitgaven aan sport*: wat zijn de gemeentelijke uitgaven aan sport, hoe zijn de uitgaven verdeeld over diverse posten, welke sportsubsidies verstrekken gemeenten en wat zijn de voorwaarden, welke ontwikkeling is waar te nemen in deze uitgaven en wat zijn eventuele bezuinigingsstrategieën van gemeenten?
- *Bestedingen burgers aan sport*: verschillen sportuitgaven naar achtergrondkenmerken, zijn er verschillen in sportuitgaven tussen sporttakken, welke ontwikkeling doet zich voor in de sportuitgaven van burgers?
- *Financiële positie sportaanbieders*: hoe ziet de financiële situatie van sportaanbieders eruit, wat voor financiële verantwoordelijkheden kennen ze, welke veranderingen doen zich hierin voor?
- *Prijs van het sportaanbod*: wat zijn de tarieven van sportaccommodaties en hoe ontwikkelt dit zich, wat zijn contributies/lidmaatschapsgelden van sportaanbieders en hoe ontwikkelt dit zich, wat zijn overige kosten voor sportbeoefening (kleding, attributen, etc.) en hoe ontwikkelt dit zich?
- *Betaalbaarheid van sport*: is sport betaalbaar voor iedereen, doen zich veranderingen voor in het sportlandschap als gevolg van financiële aspecten van sport, wat is het gebruik van jeugdsportfonds en armoedegelden, wanneer wordt sportbeoefening te duur?

5.2 Kennislacunes

Overheidsuitgaven aan sport

In hoofdstuk 2 constateerden we dat voor de bestedingen aan sport door de rijksoverheid en lokale overheden alleen inzicht is in de uitgaven op het hoogste abstractieniveau. Op basis hiervan kan een grofmazig beeld worden gegeven van de uitgaven aan sport (excl. uitgaven aan sportonderwijs) en mogelijke bezuinigingen bij gemeenten. Het ontbreekt echter aan een meer gedetailleerd overzicht van de precieze uitgaveposten, mede onder ontwikkeling van de bezuinigingen. Bovendien laat de betrouwbaarheid van deze statistiek in toenemende mate te wensen over.

Een gedetailleerder beeld van de uitgaven aan sport biedt inzicht in de verstrekte subsidies van gemeenten. Aanvullend is er behoefte aan inzicht in de voorwaarden van deze subsidies om te kunnen inschatten wat sportaanbieders moeten doen om in aanmerking te komen voor subsidies. Op basis van de Recessiepeilingen van Mulier Instituut en VSG bestaat een goed beeld van bezuinigingsstrategieën van gemeenten. Daaruit bleek al dat gemeenten het subsidie en tarievenbeleid aanpassen om de benodigde

bezuinigingen op sport vorm te geven. De consequenties van deze bezuinigungsstrategie voor sportaanbieders worden momenteel door geen enkel bestaand monitorinstrument in beeld gebracht. Dit is wel van belang om een goed beeld te houden van de staat van de sector en in te kunnen spelen op eventuele opdoemende problemen.

Bestedingen burgers aan sport

Op basis van lopende onderzoeken weten we ongeveer wat Nederlandse huishoudens in totaal besteden aan sport en hoeveel daarvan waaraan wordt besteed, en hoe dit zich door de tijd heen ontwikkelt. We beschikken echter over onvoldoende informatie over de bestedingen aan individuele takken van sport en over de bestedingen op individueel niveau. Het is hiermee onbekend welke verschuivingen zich in het sportpatroon voordoen, bijvoorbeeld doordat mensen kiezen voor een goedkopere sport.

Financiële positie sportaanbieders

Het CBS verzamelt (driejaarlijks) informatie over het financiële reilen en zeilen van verschillende sportaanbieders, maar niet over prijsstellingen en contributiehoogtes, en ook niet in relatie tot bijvoorbeeld het gemeentelijke beleid. Verschillende brancheorganisaties doen dat wel, al dan niet in samenspraak met een onderzoeksbureau, maar, met uitzondering van sportverenigingen, gebeurt ook dat vooral ad-hoc en basaal. Voor sportverenigingen biedt de SportAanbiedersMonitor (SAM) veel informatie over de ervaren financiële positie. De werkelijke financiële positie is echter niet in beeld, omdat financiële gegevens van verenigingen maar beperkt worden uitgevraagd. Wel weten we dat de zorgen toenemen bij verenigingen, mede ingegeven door exogene ontwikkelingen. Wat hier de werkelijke consequenties van zijn voor de financiële situatie van de sportvereniging is echter niet in beeld, terwijl dit wel relevant is als we een vinger aan de pols willen houden bij de sportverenigingen en andere sportaanbieders, die het fundament van de sportsector vormen. Verder staan de huidige gegevens geen antwoord toe op de vraag hoe gemeentelijke bezuinigingen doorwerken in tariefstellingen of in de financiële vitaliteit van verenigingen. Een bezuinigungsstrategie van gemeenten is het doorvoeren van andere beheersvormen, waaronder het privatiseren en verzelfstandigen van sportaccommodaties. Hierbij worden verantwoordelijk gedecentraliseerd naar verenigingen. De sportverenigingen krijgen hiermee grotere financiële verantwoordelijkheden. Het is onduidelijk wat hiervan op middellange en lange termijn de consequenties zijn voor de financiële positie van sportverenigingen.

Prijs van het sportaanbod

In zijn algemeenheid is maar beperkt informatie beschikbaar over de prijs van het sportaanbod (hoofdstuk 3). Dit gaat op voor zowel de contributiehoogtes als de ontwikkeling in de andere kosten van sport, zoals sportkleding en sportattributen, lesgeld en het prijsniveau van de sporthoreca. De beschikbare informatie wordt doorgaans ad hoc verzameld en staat nauwelijks toe om in te zoomen op specifieke takken van sport of bevolkingsgroepen. Het ontbreekt aan voldoende betrouwbare gegevens over de vertaling van het gemeentelijke beleid in de ontwikkeling van huurprijzen van sportaccommodaties, in de subsidiering van verenigingen of in andere maatregelen gericht op kostenbeheersing (uitstellen investeringen, privatisering).

Als onderdeel van de kosten van het sportaanbod dient specifieke aandacht uit te gaan naar de kosten van sportaccommodaties. Gemeenten geven aan te gaan bezuinigen op sport door de tarieven voor sportaccommodaties te verhogen. Onduidelijk is echter wat de impact van deze bezuiniging is voor de kosten van het sportaanbod en de financiële situatie van de sportaanbieders, alsmede de verschillen hierin tussen sporttakken. Inzicht in de huidige en toekomstige huurprijzen voor sportaccommodaties en

het aandeel van accommodatiekosten op de begroting van sportaanbieders is gewenst om een beeld te krijgen van de impact van de aanpassingen in de tariefstelling voor sportaccommodaties voor de sport in het algemeen en sporttakken in het bijzonder.

Verder is behoefte aan een contributiemonitor die in beeld brengt hoe contributies van sportverenigingen en andere sportaanbieders zich ontwikkelen, zodat inzichtelijk is wat het prijsniveau van de georganiseerde sport is. Daarbij dient aandacht te zijn voor achtergronden van prijsstijgingen of prijsdalingen om de ontwikkelingen te kunnen duiden. Tevens is het gewenst om onderscheid te kunnen maken tussen sporttakken om te zien of bepaalde sporttakken meer of minder worden getroffen door veranderingen in gemeentelijk beleid en door andere ontwikkelingen.

Betaalbaarheid van sport

Op basis van de diverse wetenschappelijke studies is vast te stellen dat sport voor velen betaalbaar is, en dat 'te duur' niet snel een reden is niet te sporten of te stoppen met sport (hoofdstuk 4). De reden om niet te sporten is doorgaans geen kwestie van geld, maar van tijd of prioriteit. Desalniettemin wijst internationaal onderzoek uit dat een lager besteedbaar inkomen als gevolg van de recessie wel degelijk kan leiden tot minder bestedingen aan vrijetijdsactiviteiten, waaronder sport. Zeker geldt dat voor huishoudens met lagere inkomens en voor kinderen die opgroeien in armoede. Toch spelen ook in die situaties ook andere factoren dan financiële krapte een rol in de keuze om te gaan of te blijven sporten. Het onderzoek naar de betaalbaarheid van sport staat daarbij nog in de kinderschoenen en verdient een verdere doorontwikkeling. Het onderzoek naar sportdeelname vindt vooral plaats door sociologen en psychologen. Vanuit de economische theorievorming is in de afgelopen twintig jaar niet of nauwelijks een input geleverd aan dat debat, althans niet in Nederland. Vooral het concept van prijselasticiteit is toepasbaar om inzicht te verkrijgen in de betaalbaarheid van sport. Daarnaast kan ingezet worden op drop-outmonitors om bij stoppende leden te achterhalen wat de beweegredenen waren om het lidmaatschap op te zeggen.

Verder is het gebruik van minimaregelingen en het Jeugdsportfonds nog maar beperkt in beeld. Hiermee is onduidelijk wat de potentie van deze regelingen is voor bepaalde doelgroepen, en welke kansen (en fondsen) mogelijk onbenut blijven en waar mogelijkheden liggen om de bestaande middelen effectiever in te zetten.

5.3 Onderzoeksprogrammering

Samenvattend kunnen we stellen dat er in de afgelopen decennia met regelmaat werk is gemaakt van het beschrijven van geldstromen en economische kengetallen. Echter, het onderliggende statistische materiaal schiet in toenemende mate tekort en de sporteconomische wetenschap, voor zover daarvan kan worden gesproken, buigt zich nog niet of nauwelijks over kwesties van de betaalbaarheid van de breedtesport en financiële geldstromen van lagere overheden en sportaanbieders. Dientengevolge is het nog nauwelijks mogelijk om aan te geven hoe bezuinigingen op sport doorwerken in het sportaanbod en de prijsstelling daarvan, en hoe dat op zijn beurt leidt tot een daling in sportparticipatie, en welke groepen burgers en takken van sport daar het hardst door worden getroffen. Evenmin heeft het bestaande onderzoek adequaat antwoord op de vraag hoe allerhande financiële regelingen effectief kunnen worden ingezet.

Onderstaand beschrijven we met wat voor soort onderzoeken we wel antwoord kunnen geven op bovenstaande, en de vragen die in paragraaf 5.1 naar voren zijn gebracht. Daarbij is ook aandacht voor het in beeld brengen en houden van de gevolgen van de in de inleiding benoemde ontwikkelingen die

van invloed kunnen zijn op financiële aspecten van sport. Daarbij kan gedacht worden aan de beleidsmatige vraag hoe economische teruggang en bezuinigingen op overheidsuitgaven doorwerken in kwantiteit, kwaliteit en de prijsstelling van het sportaanbod, en de gevolgen daarvan voor de keuzes voor burgers om te gaan of te blijven sporten (sportdeelname).

Om de kennislacunes op te vullen is gestreefd naar een optimale benutting van bestaande monitorsystemen en bestaand onderzoek. Alleen waar dat niet anders kan, wordt een aanvullende dataverzameling of een aanpassing van de huidige dataverzameling voorgesteld. Hieronder geven we op hoofdlijnen aan met welke aanpassingen in de onderzoeksprogrammering het mogelijk is om te voorzien in de huidige beleidsmatige en wetenschappelijke kennisbehoefte over de financiële aspecten van sport. Daarbij maken we een onderscheid in

- monitoring
- verdiepend onderzoek
- beleidsgericht onderzoek
- onderzoeksplatform en valorisatie

Deze vier aspecten zijn nauw met elkaar verbonden. Monitoring is nodig om ontwikkelingen te signaleren en daar politiek en beleid op te attenderen, en om grondmateriaal aan te leveren voor verdiepend wetenschappelijk onderzoek. Verdiepend wetenschappelijk onderzoek is nodig om de vraag te beantwoorden naar determinanten en achterliggende processen, maar ook om de monitoring te voeden met inhoudelijk relevante kengetallen en om de economische wetenschap in de gelegenheid te stellen om zich te interesseren voor sport. Beleidsgericht onderzoek kan ertoe bijdragen om oplossingen aan te dragen aan het beleid en tegelijkertijd om vanuit het beleid mee te denken met het onderzoek (startpunt valorisatie). De expertbijeenkomsten en valorisatie, tot slot, zorgen voor kennisaccumulatie en kruisbestuiving met andere kennisvelden. Tevens zorgen ze ervoor dat de kennis die opgedaan is, op een goede wijze wordt vertaald naar het werkveld en daar benut kan worden voor beleidsontwikkeling en voor het formuleren van nieuwe onderzoeksvragen voor vervolgonderzoek.

1) Monitoring

Betrouwbare en inhoudelijk relevante tijdreeksen zijn nodig om beleid en politiek te kunnen informeren over lopende ontwikkelingen, alsmede om basismateriaal aan te dragen voor meer verdiepende academische studies. Op dit moment bestaan er diverse bruikbare tijdreeksen. Tegelijk staan duurzaamheid en betrouwbaarheid van een aantal daarvan ter discussie. Niettegenstaande dat er op sommige thema's meerdere monitors bestaan, blijft een aantal thema's onderbelicht.

In onderstaande tabel zijn zeven thema's benoemd waarvan het wenselijk is dat daar aandacht voor blijft of meer aandacht voor komt. De thema's zijn losjes in volgorde van prioriteit benoemd.

Tabel 5.1 Monitoring financiële aspecten van sport

	Thema	Huidige bron	Toekomst
1	Overheidsuitgaven	CBS – statistiek overheidsuitgaven	CBS / VSG / Mulier / Coelo
2	Overheidsbeleid	VSG / Mulier (ad hoc)	VSG / Mulier / Coelo, zie ook punt 1
3	Sportaanbieders: prijsniveau, vitaliteit	Mulier en brancheorganisaties (NOC*NSF) gezamenlijk	Als huidig, verdiepen en uitbreiden met branches, mogelijk samenwerking CBS
4	Consumenten: ervaren belemmeringen	Ad hoc onderzoeken	CBS, SCP, RIVM of alternatief bevolkingsonderzoek
5	Sportaanbieders: baten en lasten	CBS	Mulier / CBS / brancheorganisaties, zie ook punt 3
6	Consumenten: uitgaven	CBS (en ad hoc anderen)	CBS, SCP, RIVM of alternatief bevolkingsonderzoek, zie ook punt 4
7	Bedrijfsleven: sponsoring en giften	Sponsormarkt, VU	Geen uitbreidingen voorzien

Wat de overheidsuitgaven betreft is het van belang dat er een adequaat overzicht blijft van (gemeentelijke) overheidsuitgaven aan sport én van de wijze waarop (gemeentelijke) overheden budgettaire beperkingen vertalen in nieuw beleid. Informatie over het eerste wordt nu door het CBS verzameld en kan op hoofdlijnen ook voor de toekomst worden verstrekt, maar schiet tekort in detailniveau. Informatie over het tweede worden door de VSG met het Mulier Instituut verzameld bij de Recessiepeilingen, maar kent een beperkte slagkracht (representativiteit, frequentie, dekkingsgraad). Te adviseren is dat genoemde organisaties met elkaar in gesprek gaan om gezamenlijk tot adequate informatievoorziening te komen. Ook het Coelo (Centrum voor Onderzoek van de Economie van de Lagere Overheden van de RUG) zou hier een rol in kunnen spelen. Hiervoor kan voortgeborduurd worden op de bestaande dataverzameling op dit punt, maar dient ook gezocht te worden naar kwaliteitsverbeteringen en een hoger detailniveau. De op te zetten gemeentemonitor van VSG biedt mogelijk ook aanknopingspunten om een groter detailniveau te bereiken.

Op dit moment bieden monitors van diverse brancheorganisaties beperkt inzicht in de effecten van bijvoorbeeld de recessie op bijvoorbeeld prijsstelling en financiële levensvatbaarheid. Eigenlijk is die informatie alleen voor sportverenigingen structureel beschikbaar, via de ‘SAM’ (voorheen Verenigingsmonitor). Het toevoegen van vragen over de financiële situatie bij sportverenigingen aan de SAM biedt mogelijkheden om meer in detail informatie te verzamelen over de ontwikkeling van de financiële situatie van sportverenigingen.

Het CBS verzamelt wel baten en lasten van sportaanbieders, maar vraagt niet naar prijsstellingen. Het is mogelijk om via de SAM en via sportbonden een inventarisatie van contributies uit te voeren en hiermee inzicht te krijgen in de ontwikkeling van het prijsniveau. De KNLTB heeft in samenwerking met het Mulier Instituut al een inventarisatie van contributiehoogtes uitgevoerd. Een dergelijk initiatief kan navolging krijgen bij andere sportbonden.

De fitnesssector en zwembadsector hebben eerder een groot onderzoek uitgevoerd met als streven dit onderzoek te herhalen, zodat een monitor ontstaat. Het is wenselijk dat deze sectoren zich inspannen om de monitor verder gestalte te geven en op een aantal essentiële punten uit te bouwen. Hier lijkt een

rol weggelegd voor Fit!vak waar het gaat om de fitnesscentra en voor het Nationaal Platform Zwembaden | NRZ en VSG waar het de zwembaden betreft.

Voor burgerbevragingen kan grotendeels gebruik worden gemaakt van de lopende monitoren van CBS, SCP en RIVM. Hiermee wordt inzicht verkregen in basale ontwikkelingen in het sportgedrag. Van de zijde van burgers/consumenten (sporters en niet-sporters) is echter aanvullend behoefte aan informatie naar de mate waarin ontwikkelingen in het sportgedrag voortkomen uit inkomen of prijs gerelateerde belemmeringen (keuze goedkope(re) sporten, stoppen met sport). Daarnaast is er vanuit economisch perspectief veel vraag naar meer detailinformatie over consumentenuitgaven aan sport (voorbij het huidige algemene niveau). Het laatste is vanuit het perspectief van de betaalbaarheid van sport (wat deels een psychologisch construct is) niet per se noodzakelijk. Ervaren belemmeringen en meer gedetailleerde cijfers over consumentenuitgaven aan sport worden nu in geen landelijke statistiek meegenomen, laat staan op elkaar betrokken. Als dit tot de mogelijkheden behoort, zou een periodiek bevolkingsonderzoek hiernaar de voorkeur verdienen. Gezien de te verwachten omvang van dit onderzoek en de lagere prioriteit zou dit onderzoek met een lagere frequentie, bijvoorbeeld vier- of vijfjaarlijks, kunnen worden uitgezet, wellicht met inzet van hogeschoolstudenten. De belangrijkere en simpelere vraag naar ervaren belemmeringen zou moeten kunnen meelopen in een van de reguliere (twee-) jaarlijkse onderzoeken van CBS of SCP. Op dit moment lopen al trajecten om te komen tot een adequate vraagstelling. Daarnaast kan via sportbonden ingezet worden op drop-out monitoren om te achterhalen wat beweegredenen zijn geweest om het lidmaatschap bij een sportvereniging op te zeggen.

De trajecten die lopen op de terreinen van uitgaven van het bedrijfsleven (sponsoring, giften, bedrijfssport) en tijdsinzet door vrijwilligers lijken, mede gezien hun lagere prioriteit, te volstaan.

2) Verdieping

Op dit moment vindt er geen verdiepend academisch onderzoek plaats naar de mate waarin diverse bevolkingsgroepen vanwege te lage inkomens of te hoge prijzen besluiten om niet te gaan sporten of te stoppen met sport (c.q. een specifieke sport). Sociologen met name doen hier wel onderzoek naar, maar dat onderzoek reikt niet verder dan dat inkomensniveau inderdaad samenhangt met sportdeelname maar dat desondanks een gebrek aan financiën hierin niet de grootste belemmering lijkt te vormen (zie Breedveld 2014). Waarom dat zo is en hoe die twee zaken zich ten opzichte van elkaar verhouden, blijft onderbelicht. Het laatste onderzoek op dit terrein, onder 897 sportende (!) Vlamingen, dateert uit 1994 (Taks 1994).

Nieuw verdiepend onderzoek kan meer inzicht bieden in de vraag welke mechanismes hierin belangrijk zijn, welke sporttakken en wijzen van sportbeoefening hier het meest gevoelig voor zijn, en daarmee ook waar accenten moeten liggen in de monitoring. Daarnaast draagt verdiepend onderzoek ertoe bij dat academici zich kunnen gaan interesseren voor dit domein en dat dit vakgebied levend blijft en zich verder kan ontwikkelen, doordat voortgebouwd wordt op bestaand werk.

Het ligt voor de hand om dit verdiepende onderzoek onderdeel te laten zijn van de Sport-Onderzoeksagenda-in-woording en vorm te geven via een 'call' van SIA en/of NWO. Denkbaar is dat er ruimte komt voor drie tot vijf (promotie)projecten. De projecten kunnen zich richten op deelonderwerpen als de becijfering van prijselasticiteiten, econometrische of economisch-sociologische verklaringen van sportdeelname, de psychologie van de sportprijs of op besluitvormingsprocessen bij sportaanbieders en gemeenten (bijv. over prijsstellingen). Belangrijk is dat er voldoende ruimte komt

om ook de benodigde data te kunnen verzamelen. Dit vereist geldinzet en projecten met een langere looptijd.

3) Beleidsgericht onderzoek

Monitorrapportages en wetenschappelijke artikelen en proefschriften vervullen beide een onmisbare rol in de kenniscyclus, maar volstaan niet om meer beleidsgerichte vragen te beantwoorden. Denk daarbij aan zaken als het in kaart brengen van best practices, ook internationaal, of het uitvoeren van quickscans en literatuur-reviews. Te adviseren valt dat voor dergelijk meer beleidsgericht onderzoek een aparte voorziening wordt getroffen. Statistici en wetenschappers kunnen en moeten bij dit werk betrokken worden, maar voor de coördinatie of uitvoering kan beter worden gekeken naar een onderzoeksinstituut, al dan niet in combinatie met een of meer hogescholen. Voorbeelden van dit beleidsgerichte onderzoek zijn de ad hoc-onderzoeken die het Mulier Instituut uitvoert bij opkomende vraagstukken. Een voorbeeld hiervan is het onderzoek naar exploitatie en beheer van buitensportaccommodaties, naar aanleiding van beleidsvragen over de toekomst van de financiering van buitensportaccommodaties. Ook kan gedacht worden aan een verdiepende studie naar de financiële positie van sportbonden op basis van een financiële analyse van de jaarverslagen van de sportbonden.

4) Onderzoekplatform en valorisatie

De sporteconomie is een kleine gemeenschap. Geschat wordt dat verspreid door het land zo'n twintig à dertig onderzoekers zich actief met dit thema bezighouden of zich daar althans voor interesseren, onder wie onderzoekers aan diverse hogescholen, universiteiten, statistische bureaus en onderzoeksbureaus (privaat en niet privaat). Buiten die gemeenschap is relevante kennis over sporteconomische vraagstukken beschikbaar onder algemeen economen en gezondheidseconomen, en onder economisch geïnteresseerde sociologen en psychologen. Er kan veel worden geleerd van elkaar door kennisuitwisseling en het organiseren van debat. De sportsector is erbij gebaat om anderen te betrekken in hun sporteconomische debatten en zo de discussie te voeden met nieuwe inzichten. Om dit te entameren is het gewenst om een trekker aan te stellen en die ook te equiperen om activiteiten, zoals expertmeetings en debatten, te ontplooiën (zoals dat nu ook al gebeurt bijvoorbeeld binnen het RSO-Platform, de Wesp of het Expertisecentrum Zwemonderwijs). Daarbij gaat het om primair om het houden van bijeenkomsten waarin onderzoekers kennis uitwisselen (standaarden, methoden en uitkomsten) met betrokkenheid van een mix van experts en beleidspartners. Relevante activiteiten betreffen:

- periodieke bijeenkomsten waarin voortgang en ontwikkelingen in het onderzoek worden besproken (en waar gewenst richtlijnen en standaarden worden ontwikkeld en peer review plaatsvindt);
- het zoeken naar kansen om het Nederlandse onderzoek te vertakken naar andere wetenschappelijke gemeenschappen in binnen en buitenland (aansluiting Dag van het Sportonderzoek, internationale wetenschappelijke congressen als EASM etc.);
- stimuleren van nieuw (studenten)onderzoek via bijvoorbeeld een jaarlijkse prijs;⁴²
- bijhouden van een register van wetenschappelijke publicaties en uitkomsten.

⁴² Zoals er ook prijzen bestaan voor bewegingswetenschappelijke studies (VVbN Proefschriftprijs), voor sportgeneeskundige studies (TulpMed-prijs) en voor sociaal-wetenschappelijke sportstudies (Boymans Prijs).

Als trekker kan worden gekeken naar een onderzoeksinstituut of eventueel naar een hogeschool die op dat terrein gewend is te opereren (ook extern). De organisatie kan licht zijn, voor uitvoering moet in belangrijke mate kunnen worden gesteund op de inbreng vanuit de diverse netwerkleden.

Uitkomsten uit het onderzoek en uitkomsten uit de onderzoeksbijeenkomsten dienen ook vertaling te krijgen richting beleid en praktijk. Hier is een belangrijke rol weggelegd voor de valorisatiepartners, zoals het NOC*NSF, NISB en VSG. Zij zijn de partijen die mede moeten zorgen voor draagvlak bij hun achterban en in het werkveld voor eventuele deelname in het geschetste onderzoek. Tevens is een rol voor deze partijen weggelegd bij het onder de aandacht brengen van de onderzoeksuitkomsten bij hun achterban en het benoemen van de implicaties van de uitkomsten. De wijze waarop dit gebeurt is aan de betreffende partners, maar gedacht kan worden aan:

- uitbrengen van factsheets, powerpoints en populaire vertalingen van de wetenschappelijke output;
- publicaties in vaktijdschriften;
- inventariseren en doorontwikkelen van best-practices;
- beleggen van live-sessies (expertbijeenkomsten, scholingen) waar vertegenwoordigers uit beleid en praktijk in debat gaan over betekenis van onderzoek;
- aanspreekpunt voor vragen vanuit beleid en praktijk, inventariseren van vragen die leven bij beleid en praktijk.

Vanzelfsprekend vindt de valorisatie plaats in nauwe afstemming met de betreffende onderzoekers.

5.4 Stakeholders

Tijdens deze voorstudie is duidelijk geworden dat het veld een grote mate van urgentie toekent aan het verbeteren van het kennisniveau over de betaalbaarheid van sport en andere financiële aspecten van sport. De in de inleiding geschetste ontwikkelingen vragen om een goede vinger aan de pols. Daarnaast is behoefte aan wetenschappelijk verdiepend onderzoek, dat ingekaderd kan worden in een mogelijk nieuw NWO-programma. Vanuit de RUG en de HAN is aangegeven dat een eigen onderzoeksprogramma bij NWO nodig is om het wetenschappelijk onderzoek op dit terrein echt verder te brengen. Beide geven graag betrokken te worden hierbij en zich in te zetten om onderzoek rondom de financiële aspecten van sport verder te brengen. Tevens zien zij mogelijkheden om studenten in te zetten voor verkennende onderzoeken en scriptie-onderzoeken op dit thema te stimuleren.

Het NOC*NSF ziet voor zichzelf als belangenbehartiger van de sport een belangrijke rol weggelegd bij het benutten van de uitkomsten om knelpunten in de sportsector voor het voetlicht te brengen en hier, waar nodig, politiek aandacht voor te vragen. De uitkomsten van het onderzoek worden tevens gebruikt voor strategische beleidsontwikkeling in het kader van de Sportagenda 2020 en eventuele transities van de sport. Daarnaast zal het NOC*NSF sportbonden stimuleren om deel te nemen aan de beoogde monitoring en verdiepende studies rondom de betaalbaarheid van sport en de financiële aspecten van sport en waar mogelijk thema's meenemen in de eigen monitoring in samenwerking met sportbonden. Het NOC*NSF is vooral geïnteresseerd in vraagstukken rondom de draagkracht van sportverenigingen en hoe dit zich verhoudt tot de lastenverzwaring op lokaal niveau voor verenigingen als gevolg van bezuinigingen bij gemeenten. Verder krijgt het NOC*NSF graag meer inzicht in de implicaties van het gemeentelijk beleid en de gevolgen van prijsstijgingen in de sport voor sportdeelname op zich, de keuze

voor één of meerdere sporten en de frequentie van sportbeoefening. Voor andere typische branche-organisaties als Fit!vak en NPZ|NRZ zijn soortgelijke rollen weggelegd.

Voor de VSG geldt dat ze om op een goede wijze als belangenbehartiger van gemeenten op te kunnen treden behoefte hebben aan meer onderzoek naar de financiële aspecten van sport. Samen met het Mulier Instituut hebben ze hier in het verleden met Recessiepeilingen al invulling aangegeven, maar die data alleen zijn niet toereikend om de implicaties van de ontwikkelingen die de sportsector treffen te kunnen overzien. De VSG maakt zich graag hard voor meer onderzoek op dit thema en is beschikbaar voor de verspreiding van de onderzoeksuitkomsten naar de achterban en het bediscussiëren van deze uitkomsten tijdens congressen en expertmeetings.

Het NISB heeft aangegeven in haar nieuwe rol als kenniscentrum vooral bij te kunnen dragen aan de valorisatie van de onderzoeksuitkomsten. Hiervoor maakt NISB gebruik van de door haar te ontwikkelen kennisportal, van de eerdere ervaringen zoals bij 'Effectief Actief', en haar rol bij andere thema's zoals bijvoorbeeld de Bewegingkuur.

5.5 Kostenplaatje

Monitoring

In beginsel is gekeken naar de mogelijkheden om voort te borduren op bestaande dataverzameling. Daarbij zien we de volgende mogelijkheden om met beperkte aanvullende financiering meer informatie te verkrijgen over de financiële aspecten van sport:

- herhalen recessiepeilingen Mulier Instituut/VSG;
- doorontwikkelen AccommodatieMonitorSport (opvragen exploitatiegegevens);
- uitbreiden SportAanbiedersMonitor (SAM) (vragen financiële situatie sportaanbieder);
- aanhaken bij bestaande bevolkingsonderzoeken CBS/SCP/RIVM met vragen rondom betaalbaarheid van sport.

Verder zijn bepaalde onderzoeken relatief eenvoudig op te zetten met medewerking van de sportbonden en betrokkenheid van een onderzoeksinstituut en/of een hogeschool. Het betreft hier de contributiemonitor en de drop-outmonitor.

Minder eenvoudig zal het zijn om een beter inzicht te krijgen in de gemeentelijke uitgaven aan sport. CBS-statistieken geven alleen inzicht op hoofdlijnen. De beoogde gemeentemonitor van VSG is nog in ontwikkeling en moet nog uitwijzen of het een geschikt alternatief is. Het zal vermoedelijk een flinke inzet vergen om een gedetailleerd beeld te krijgen van de overheidsuitgaven aan sport van gemeenten. Ditzelfde geldt voor de bestedingen van burgers aan sport.

Het is niet eenvoudig om vast te stellen hoeveel budget benodigd is om de bovenstaande monitoring adequaat te ontwikkelen. Een en ander hangt samen met de kansen die er liggen om *efforts* te poolen, alsmede met de middelen die organisaties vanuit andere financieringen kunnen meebrengen. Dat er extra investeringen nodig zijn, lijdt echter weinig twijfel. Met de nodige voorbehouden kan het benodigde bedrag hiervoor worden geschat op 100.000 à 250.000 per jaar (dataverzameling en compacte rapporteringen).

Wetenschappelijke verdieping

Verdiepend onderzoek naar de complexiteit van de rol van prijs bij deelname aan sport draagt bij aan het in beeld brengen van mechanismen die belangrijk zijn bij de keuze voor sportdeelname, de deelname aan specifieke sporttakken en de wijze van sportbeoefening. En biedt mogelijk inzicht in hoe deze mechanismen verschillend werken voor individuen. Het verdient de voorkeur om de verdiepende studies onderdeel te laten zijn van een NWO-programma. De benodigde investeringen variëren tussen de 200.000 en 400.000 euro per jaar, afhankelijk ook van de vraag hoeveel budget er beschikbaar komt voor het opbouwen van de noodzakelijke databases.⁴³

Beleidsgericht onderzoek

Het beleidsgericht onderzoek heeft vooral tot doel om in te kunnen spelen op actuele vraagstukken. Daarbij kan gedacht worden aan het uitvoeren van quickscans, het in kaart brengen van best practices en het uitvoeren van gerichte case-studies. Het benodigde budget kan worden geschat op 50.000 à 100.000 euro per jaar.

Onderzoekplatform en valorisatie

Voor het verzorgen van diverse expertmeetings en het opzetten en onderhouden van een breed georiënteerd sporteconomisch platform is een budget benodigd van 25.000-75.000 euro per jaar, afhankelijk van de omvang van de activiteiten die worden ondernomen. Het is denkbaar dat dit bedrag in de eerste jaren beperkt is (rond de 25.000 euro) en in latere jaren oploopt, doordat de website gestalte krijgt, de scriptieprijs wordt geïntroduceerd en wetenschappelijke verdieping ontstaat door inbedding in congressen en wetenschappelijke tijdschriften. Voor de valorisatie wordt verder voor een groot deel gebruik gemaakt van bestaande communicatiekanalen van de betrokken partijen.

⁴³ We rekenen als vuistregel 50.000 per jaar per project voor loonkosten en tellen daar bij de maximumvariant van vijf projecten 150.00 per jaar bij op voor investeringen in benodigde gegevens (alles excl. 10% beheerskosten).

Literatuur

- Autoriteit Consument en Markt (2013). *Naar sportieve concurrentie. Een analyse van de naleving van gedragsregels uit de Wet Markt en Overheid door gemeenten bij de exploitatie van gemeentelijke sportaccommodaties*. Den Haag: ACM.
- Bakker, S. & J. van Kalmthout (2013). *Penningmeesters 2013: oordeel over de financiële situatie van de sportvereniging*. Utrecht: Mulier Instituut.
- Bakker, S. & R. Hoekman (2013). *Exploitatie en beheer van buitensportaccommodaties*. Factsheet. Utrecht: Mulier Instituut.
- Bakker, S. & van der Poel, H. (2014). *Vervanging van tennisbanen: toch een zaak van de gemeente?* Presentatie tijdens de Nationale Kennisdag Sport- en Zwemaccommodaties, Vereniging Sport en Gemeenten (VSG). URL: http://www.sportengemeenten.nl/images/bijeenkomsten/Kennisdag_Sport-en_Zwemacc.2014/Presentaties2014/Vervanging-van-tennisbanen-Zaakvdgemeente_HugovdPoel_SvenBakker.pdf.
- Bakker, S. (2013). Effecten van privatiseren van Zwembaden: Een schets van het huidige zwembadlandschap, de verschillen in exploitatie van zwembaden en de effecten van deze verschillen op organisatie- en gebruikersniveau. *Vrijtijdstudies*, 31(2), pp. 51-59.
- Boer, W. de (2012). *De juiste prijs. Een korte studie naar de mogelijke impact van prijsverhogingen voor de bezoekersaantallen van de gemeentelijke zwembaden en ijsbaan in Eindhoven*. Nijmegen: HAN.
- Breedveld, K., G. Molleman, F. Smits. & N. Reijgersberg (2010). *Kennisagenda sport 2011-2016*. 's-Hertogenbosch: W.J.H. Mulier Instituut.
- Breedveld, K., R. Hoekman, H. van der Werff & J. van Kalmthout (2013). Van 65 naar 75: Het Olympisch goud van de breedtesport. In: *Sport & Strategie* 7(4), pp. 26-27.
- Breedveld, K. (2014). *Sportparticipatie: uitdagingen voor wetenschap en beleid*. Nijmegen: Radboud Universiteit Nijmegen.
- Broek, B. van den, E. Oldenboom & P. Verhoogt. *Tijd voor sporteconomie: verslag bijeenkomst sport en economie, 15 maart 2007*. Amsterdam: Meerwaarde Sport en Economie.
- Brunning, M., Y. van den Brink, K. Jong, M. Kruif, de., I. Olthof & K. van der Zon (2012). *Kinderrechtenmonitor 2012 - Adviezen aan de Kinderombudsman*. Leiden: Universiteit Leiden, Faculteit der Rechtsgeleerdheid, afdeling Jeugdrecht.
- CBS (2012). *De bijdrage van sport aan de Nederlandse economie*. Den Haag: CBS.
- CBS (2013). *Sport in beeld: de bijdrage van sport aan de Nederlandse economie in 2006, 2008 en 2010*. Den Haag: CBS.
- De Lotto (2008). *Jaarverslag de Lotto 2008*. Rijswijk: Stichting de Nationale Sporttotalisator.
- De Lotto (2013). *Jaarverslag de Lotto 2013*. Rijswijk: Stichting de Nationale Sporttotalisator.
- DNB (2010). *Vrijwilligerswerk vele miljarden waard*. URL: <http://www.dnb.nl/nieuws/nieuwsoverzicht-en-archieef/nieuws-2010/dnb244483.jsp> (geraadpleegd op 1-8-2014).
- Fontys Economische Hogeschool Tilburg, Hogeschool Arnhem Nijmegen, Inholland, Diemen, Rotterdam, Haarlem, NOC*NSF, Saxion Deventer (2012), *Sectorplan sportonderzoek en -onderwijs 2011-2016 Programmaliijn Nederland in beeld: een strategische verkenning*. Tilburg: Fontys.
- Frelie, M. & J. Janssens (2007). *Wat beweegt kinderen? Een onderzoek naar het sport- en beweeggedrag van kinderen*. Den Haag: NCIS.
- Goossens, R., C. Kamphuis & N. van Veldhoven (2008). Sportinfrastructuur: organisatie, accommodaties en vrijwilligers. In: SCP, *Rapportage Sport 2008*, pp. 126-161. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Gratton, C. & T. Kokolakis (2012). *The Effects of the Current Economic Conditions on Sport Participation*. Sheffield: Sport Industry Research Centre.

- HBD (2013). *Sportfocus 2013: dynamiek en turbulentie*. Den Haag: Hoofdbedrijfschap Detailhandel. URL: [http://www.inretail.nl/websites/inretail/files/Marktonderzoeken/Branchestructuurstudies/Sportfocus2013\[1\].pdf](http://www.inretail.nl/websites/inretail/files/Marktonderzoeken/Branchestructuurstudies/Sportfocus2013[1].pdf). (geraadpleegd op 1-8-2014).
- Heuvel, S., van den, H. Boshuizen, V. Hildebrandt, B. Blatter, G. Ariëns & P. Bongers (2003). *Sporten, type werk, arbeidsverzuim en welbevinden: resultaten van een 3-jarige follow-up studie*. Tsg, 5, pp. 256-264.
- Hoekman, R. & J. Straatmeijer (2013). *Sport en recessie 2013: doorwerking economische recessie op sportbeleid, sportorganisaties en sportdeelname*. Utrecht: Mulier Instituut.
- Hoekman, R. (2013). *Recessiepeiling gemeenten 2013: doorwerking economische recessie op gemeentelijk sportbudget*. Utrecht: Mulier Instituut.
- Hoekman, R., D. Romijn, T. Rutten (2011). *Een veld voor de helft: over sociale tarieven en subsidies : een tarieven- en subsidievergelijking vanuit verenigingsperspectief voor Brabant Stad*. 's Hertogenbosch: W.J.H. Mulier Instituut.
- Hoekman, R., R. van der Meulen, J. Lucassen, A. Elling & K. Breedveld (2007). *Sporters in beeld : sportersmonitor 2005-2006*. 's Hertogenbosch: W.J.H. Mulier Instituut.
- Hover, P., S. Hakkers & K. Breedveld (2012). *Trendrapport fitnessbranche 2012*. Nieuwegein/ Utrecht: Arko Sports Media/ Mulier Instituut.
- ING Economisch Bureau 2014. *ING BudgetBarometer juni 2014*, Amsterdam: ING Economisch Bureau.
- Janssens, J. (2009). *Is sport te duur?* Amsterdam: Sport Knowhow XL. URL: <http://www.sportknowhowxl.nl/index.php?pageid=detail&catid=OpenPodium&cntid=3477>.
- Jehoel-Gijsbers, G. (2009). *Kunnen alle kinderen meedoen? Onderzoek naar de maatschappelijke participatie van arme kinderen. Nulmeting*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Jeugdsportfonds (2013). *Jaarverslag Jeugdsportfonds Nederland 2013*. Amsterdam: Jeugdsportfonds Nederland.
- Johnson, B., J. Whitehead, D. Mason & G. Walker (2007). Willingness to pay for amateur sport and recreation programs. *Contemporary Economic Policy*, 25(4), pp. 553-564.
- Kalmthout, J. van, H. van der Werff, H. Veerman & T. Daamen (2013). *SportAanbiedersMonitor 2012: fact & figures*. Arnhem / Utrecht: NOC*NSF/ Mulier Instituut.
- Kalmthout, J. van, R. Hoekman, P. Hover & K. Breedveld (2010). *Tussen veerkracht en vrees: de impact van de recessie op de georganiseerde sport*. 's-Hertogenbosch: W.J.H. Mulier Instituut.
- Késenne, S. & P. Butzen (1987). Subsidizing sports facilities: the shadow price-elasticities of sports. *Applied Economics*, 19(1), pp. 101-110.
- Késenne, S. (2011). Hebben niet-sporters te weinig geld of te weinig tijd? In: A. Elling & F. Kemper (red.). *'Het kost veel tijd en je wordt er moe van'. Verklaringen voor sportdeelname en inzichten in de leefwereld van niet-sporters*, pp. 75-82. Nieuwegein: Arko Sports Media.
- KNHS (2014). *Presentatie Arko Sportontbijt april 2014*. Koninklijke Hippische Sportfederatie
- Lunn, P. & R. Layte (2008). *The Irish Sport Monitor: Second annual report 2008*. Dublin: The Irish Sports Council.
- Ministerie van Financiën (2014). *Reactie Kamervragen verruiming btw-sportvrijstelling*. (21 augustus 2014.) Den Haag: Ministerie van Financiën.
- Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS) (2013). *Rijksjaarverslag 2013 - Volgsgezondheid Welzijn en Sport*. Den Haag: Tweede Kamer der Staten-Generaal.
- NGF (2012). *NGF Jaarverslag 2013*. Utrecht: Nederlandse Golf Federatie.
- Nibud (2003). *Sportuitgaven Onderzoek*. URL: <http://www.marketingresearchbase.nl/Uploads/Files/sport.pdf> (geraadpleegd op 2-12-2013).
- Nibud (2013). *Nederland bezuinigt - onderzoek naar de bezuinigingsstrategieën van Nederlanders*. Utrecht: Nibud.

- Nibud (2014). *Budgethandboek 2014 - kerncijfers huishoudfinanciën*. Utrecht: Nibud.
- Oldenboom, E., P. Hopstaken, F. Van der Meer (1996). *'De nationale bestedingen aan sport'*. Amsterdam: SEO REconomisch Onderzoek.
- PRC (2008). *De economische betekenis van sport in Nederland*. Rotterdam: Policy Research Corporation.
- Provincie Noord-Brabant (2011). *Sportplan Brabant 2016, Statenvoorstel PS 52/11 A*. 's-Hertogenbosch: Provincie Noord-Brabant.
- Puffelen, F., J. Reijnen & J. Velthuisen (1988). *'De macro-economische betekenis van sport'*. Amsterdam: SEO Economisch Onderzoek.
- Pulles, I. & D. Collard (2014). *Sportdeelname 2013*. Utrecht: Mulier Instituut.
- Reijgersberg, N. & Poel, H. van der (2014). *Sportdeelname van kinderen in armoede : verkenning van de literatuur en interviews over het thema sportdeelname van kinderen in armoede*. Utrecht: Mulier Instituut.
- Roest, A. (2011). *Kunnen meer kinderen meedoen? Veranderingen in de maatschappelijke deelname van kinderen 2008-2010*. Den Haag: SCP.
- Romijn, D., H. van der Poel & F. Smits (2013). *Ondersteuning van verenigingssport in Zoetermeer : een analyse van het gevoerde verenigingsondersteuningsbeleid in de sport*. Utrecht: Mulier Instituut.
- Schuyt, T. (2013). *Geven in Nederland 2013*. Amsterdam: Reed Business.
- SCP & CBS (2013) *Armoede Signalement 2013*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau / CBS.
- SponsorMaps (2014), *Analyse sportsponsoring, breedte- en topsport (intern document)*. Groningen: SponsorMaps.
- Sport & Zaken (2014). *Persoonlijke communicatie, augustus 2014*.
- Sport & Zaken, persoonlijke communicatie 2014.
- Stichting Waarborgfonds Sport (2013). *Persoonlijke communicatie*.
- Taks, M. (1994). *Sociale gelaagdheid in de sport: een kwestie van geld of habitus?* Leuven: Katholieke Universiteit Leuven.
- Tiessen-Raaphorst, A. & J. de Haan, (2012). *Versterking data-infrastructuur sport*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- TNO & PwC (2011). *BV Nederland verdient jaarlijks bijna 1 miljard als alle werknemers sporten*. <http://beheer.nisb.nl/cogito/userfiles/file/Investeren%20in%20bewegen.pdf>
- TNO (2010). *Bewegen en overgewicht onder Nederlandse werknemers 2000-2008*. http://www.tno.nl/downloads/TNOKvL-PZ_Bewegen_en_overgewicht_werknemers_2000-2008.pdf
- Veldhoven, van., N. & L. van Vucht Tijssen (2011). *Fundament onder de Olympische ambities : sectorplan sportonderzoek en -onderwijs 2011-2016*. Deventer: ...daM uitgeverij.
- Werff, H. van der, K. Breedveld, S. Bakker, F. Kemper, M. Cotterink, R. van Mourik & T. Henneken (2013). *Zwemmen in Nederland - De Zwemsport in al zijn facetten nader belicht*. Utrecht: Mulier Instituut.

Bijlage 1: Klankbordgroep

- Rob Goossens, Centraal Bureau voor de Statistiek
- Andries Kuipers, Centraal Bureau voor de Statistiek
- Ronald Wouters, Fit!vak
- Willem de Boer, Hogeschool van Arnhem en Nijmegen
- Mariëtte van der Voet, Ministerie voor Volksgezondheid, Welzijn en Sport
- Eveline Willems, Ministerie voor Volksgezondheid, Welzijn en Sport
- Robert Gelinck, Nederlands Instituut voor Sport en Bewegen
- Tamara Madern, Nationaal Instituut voor Budgetvoorlichting
- Maarten Wesselman, Nederlands Instituut voor Sport en Bewegen
- Ester Helthuis, NOC*NSF
- Ardine de Wit, Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu
- Ruud Koning, Rijksuniversiteit Groningen
- Dick Zeegers, Stichting Waarborgfonds Sport
- Ronald Huijser, Vereniging Sport en Gemeenten
- Andre de Jeu, Vereniging Sport en Gemeenten

Herculesplein 269 | 3584 AA Utrecht | Postbus 85445 | 3508 AK Utrecht
T +31 (0)30 721 02 20 | info@mulierinstituut.nl | www.mulierinstituut.nl